

SAMTYKKE TIL BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

etter lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av
personopplysninger

Kandidatnummer: 310

Veileder: Jens Petter Berg

Leveringsfrist: 25. april 2006

(* regelverk for spesialoppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/utf-forskr-vedlegg-i.html>

regelverk for masteroppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/master/eksamensforskrift/kap6.html>)

Til sammen 16 933 ord

18.04.2006

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
<u>2</u>	<u>BAKGRUNN FOR PERSONOPPLYSNINGSLOVEN</u>	<u>3</u>
2.1	Verdenserklæringen om menneskerettigheter 1948 art. 12, FN-konvensjonen 1966 om sivile og politiske rettigheter art. 17 og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen 1950 (EMK) art. 8	3
2.2	Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data	3
2.3	EU-direktiv 95/46/EF	4
2.3.1	Bakgrunn for direktiv 95/46/EF	4
2.3.2	Rekkevidden av EU-direktiver i norsk rett	5
<u>3</u>	<u>LOVGIVNING</u>	<u>6</u>
3.1	Lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)	6
3.1.1	Formål og virkeområde	6
3.1.2	Begreper	7
3.1.3	Lovens system – behandling av personopplysninger	9
3.1.4	Datatilsynet og Personvernemnda	11
3.2	Lov 18. mai 2001 nr. 24 om helseregistre og behandling av helseopplysninger (helseregisterloven)	11
3.3	Forholdet personopplysningsloven – særlovgivning	12
<u>4</u>	<u>SAMTYKKE TIL BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER – DE VIKTIGSTE TOLKNINGSSPØRSMÅLENE</u>	<u>13</u>

4.1	Generelt	13
4.2	Frivillig	15
4.2.1	Ikke under tvang	15
4.2.2	Valgfrihet	17
4.3	Uttrykkelig	22
4.4	Informert	27
4.5	Erklæring	30
4.6	Kompetanse til å avgi samtykke – barn, demente, m.fl.	31
4.7	Tidspunkt for innhenting av samtykke	36
4.8	Den tidsmessige utstrekningen av samtykket	37
4.9	Tilbakekall av samtykke	38
4.10	Forholdet til samtykke gitt etter personregisterloven	41
<u>5</u>	<u>NÅR SKAL SAMTYKKE BRUKES SOM BEHANDLINGSGRUNNLAG?</u>	<u>43</u>
5.1	Samtykke som hovedregel	43
5.2	Forholdet mellom lovhjemmel og samtykke	45
5.3	Forholdet mellom nødvendighetsvurderingen og samtykke	47
5.4	Særlig om behandling av sensitive personopplysninger	53
5.5	Oppsummering om forholdet mellom de ulike behandlingsgrunnlagene	55
<u>6</u>	<u>SLUTTORD</u>	<u>58</u>
<u>7</u>	<u>HENVISNINGER</u>	<u>61</u>

7.1	Offentlige dokumenter	61
7.2	Litteratur	61
7.3	Elektronisk	62
7.4	Internett (siste lesedato – alle sider 31. mars 2006)	62
7.5	Lover, traktater med mer	63
7.5.1	Norge	63
7.5.2	Sverige	63
7.5.3	Danmark	64
7.5.4	Internasjonale	64
7.5.5	EU	64
7.6	Dommer og klagevedtak	64
7.6.1	EU	64
7.6.2	Norge	64

1 Innledning

I dagens samfunn er det knapt mulig å bevege seg utenfor inngangsdøren og vanskelig å bevege seg innenfor den, uten å etterlate seg personopplysninger i form av elektroniske spor. Mobiltelefoner, pc-er, betalingskort, elektroniske adgangskort, videoovervåkning osv. fører til at vi alle etterlater oss en lang rekke usynlige ledetråder om oss selv, fra helt trivielle til viktige eller avslørende personopplysninger.

Hvilke av disse opplysninger vi føler er mest beskyttelsesverdige vil også variere fra individ til individ. De fleste av oss har ingen problemer med å oppgi navn og adresse, for en person som lever i skjul fra en hevngjerrig ekskjæreste vil situasjonen trolig være helt motsatt. For en frisk og sunn person vil detaljerte helseopplysninger på avveie skape mindre uro enn for en som er HIV-smittet. Disse individuelle forskjellene og interessen i beskytte enkeltindividet er en av hovedgrunnene til at hovedregelen blant personopplysningslovens tre behandlingsgrunnlag er samtykke.

Samtidig skal personopplysningsloven sørge for at det ikke settes unødvendige hindringer i veien for en fornuftig og nødvendig bruk av personopplysninger. Disse hensynene forsøkes ivaretatt gjennom personopplysningslovens andre behandlingsgrunnlag, lovhjemmel og nødvendighetsvurderingen. I tillegg må hensynene til taushetsplikt, ytringsfrihet og åpenhet tas med i betraktning når personopplysninger skal behandles.

Denne oppgaven fokuserer på samtykke til behandling av personopplysninger, først og fremst etter lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven). Noen bestemmelser fra andre aktuelle lover vil også bli behandlet, spesielt når de belyser aktuelle problemer etter personopplysningsloven.

Den konkrete problemstillingen for denne oppgaven er: Hva må til for at kravene til et uttrykkelig, frivillig og informert samtykke er oppfylt, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 7? Når skal og kan samtykke brukes som behandlingsgrunnlag, jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9?

Siden all nordisk personvernlovgivning har et felles opphav i EU-direktiv 95/46/EF har jeg også valgt å referere til nordisk rett, da det kan belyse hvordan andre stater, med en lignende juridisk tradisjon som Norge, har valgt å løse de samme problemene.

2 Bakgrunn for personopplysningsloven

2.1 Verdenserklæringen om menneskerettigheter 1948 art. 12, FN-konvensjonen 1966 om sivile og politiske rettigheter art. 17 og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen 1950 (EMK) art. 8

Siden 2. verdenskrig har de fleste konvensjoner, traktater mv. innenfor menneskerettigheter innholdt bestemmelser som søker å styrke personvernet. Disse bestemmelsene har både i utforming og tolkning medført et sterkere personvern etter hvert som tiden går. Den praktiske betydningen av disse bestemmelsene varierer. Mange land har en intern lovgivning som gir en sterkere beskyttelse enn disse bestemmelsene, som samtidig er lettere å håndheve. Men i deler av verden er det enten ikke innført nasjonal beskyttelse av personvernet, eller så holder beskyttelsen traktatbestemmelsene gir en høyere standard. Spesielt EMK art. 8 kan være viktig i disse situasjonene, da det finnes et apparat for å håndheve rettighetene som gis gjennom konvensjonen. Praksisen til den Europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) har også ført til at art. 8 delvis har fått et utvidet virkeområde.

2.2 Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data

Denne konvensjonen ble vedtatt av Europarådet 21. januar 1981, og ratifisert av Norge i 1984. Den er folkerettslig bindende for Norge. Konvensjonen forutsetter inkorporering i nasjonal rett og oppstiller en rekke minimumsregler. Samtykke har ikke en sentral plass i konvensjonen, men i tiden mellom utformingen av konvensjonen og direktivet har samtykke fått en mer fremtredende plass innefor personvernets område. Dette kommer blant annet til uttrykk i EUs direktiv 95/46/EF som til dels bygger på denne konvensjonen.¹

¹ Johansen m.fl. 2001, s. 48 første avsnitt og Schartum og Bygrave 2004, s. 76–77.

2.3 EU-direktiv 95/46/EF

2.3.1 Bakgrunn for direktiv 95/46/EF

Den 24. oktober 1995 utstedte Europaparlamentet og rådet direktiv 95/46/EF om beskyttelse av fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger og om fri utveksling av slike opplysninger.² Som uttrykt i tittelen har direktivet to formål: å beskytte personer og øke mulighetene for utveksling av personopplysninger.

Behovet for en økt bevissthet og beskyttelse rundt behandling av personopplysninger ble stadig klarere utover nittitallet. Blant annet bruk av elektroniske hjelpemidler skapte et helt annen potensial for å samle og sammenstille personopplysninger. Samtidig ønsket man å skape et tettere indre marked og lette den sosiale og økonomiske integrasjon. De ulike reglene for behandling av personopplysninger og den ulike beskyttelsesgraden i medlemslandene skapte problemer i dette arbeidet, f.eks. når det gjelder overføring av personopplysninger mellom landene.

Direktivet skulle gjennomføres i medlemslandene innen en treårsfrist. Den nasjonale lovgivningen tar utgangspunkt i direktivet og med et visst unntak for de enkeltes lands skjønnsmargin, se fortalen punkt 9, skal den nasjonale lovgivningen følge direktivet. Personvernlovgivningen i de enkelte landene skal være mest mulig sammenfallende.

Direktivets virkeområde begrenses allikevel etter art. 3 nr. 2 til kun å gjelde "... utøvelse av virksomhet som ... omfattes av fellesskapsrettens virkeområde." Denne grensedragningen belyses nærmere i sak C-101/01 Lindqvist og samlesak C-465/00, C-138/01 og C-139/01 Rechnungshof. Så lenge det ikke strider mot andre deler av fellesskapsretten, har de enkelte landene mulighet til utvide dette virkeområdet når de gjennomfører sin nasjonale

² Direktivet foreligger i offisiell norsk utgave på: <http://www.odin.dep.no/ud/norsk/publ/stprp/032005-034007/index-ved002-b-n-a.html>.

lovgivning, se f.eks. avgjørelsen i sak C-101/01 Lindqvist, spesielt domskonklusjonen punkt nr. 6.

2.3.2 Rekkevidden av EU-direktiver i norsk rett

Norge er knyttet opp til EU gjennom avtalen om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS-avtalen), inngått i 1992. Denne avtalen, mellom EU og EFTA, gir Norge et visst innpass til EUs indre marked. Gjennom EØS-avtalen stilles det også en del krav til Norges gjennomføring av direktiver og forordninger i norsk rett. EØS-avtalen art. 7, bokstav b):

"... en rettsakt som tilsvarende et EØF-direktiv skal overlate til avtalepartenes myndigheter å bestemme formen og midlene for gjennomføringen."

EØS-avtalen ble gjennomført i norsk rett gjennom lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) mv. (EØS-loven).

Store deler av EU-retten gjøres til norsk rett gjennom lover og forskrifter for å oppfylle Norges forpliktelser. EU-direktivet 95/46/EF gjennomføres i norsk rett gjennom lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven). Personopplysningsloven er gitt et videre virkeområde enn EU-direktivet. Direktivets virkeområde er begrenset til fellesskapsrettens virkeområde, jf. direktivet artikkel 3 nr. 2, mens personopplysningsloven gjelder på alle rettsområder, jf. personopplysningsloven § 3.

3 Lovgivning

3.1 Lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven)

3.1.1 Formål og virkeområde

Personvern og personopplysningsloven ligger i skjæringspunktet mellom flere, til dels motstridende, interesser. Personopplysningsloven § 1 første ledd legger vekt på beskyttelsen av individet. Annet ledd peker på "... personlig integritet, privatlivets fred og tilstrekkelig kvalitet på personopplysninger.", som viktige i denne prosessen. Dette utgangspunktet må ses i sammenheng med interessen i å kunne behandle personopplysningene. Dette hensynet må tillegges vesentlig vekt, da det er en forutsetning for et velfungerende samfunn at personopplysninger kan behandles i betydelig grad. Ytringsfrihet, innsynsrett og taushetsplikt er også viktige interesser som er nært knyttet til personvernet.

Personopplysningsloven har et svært vidt virkeområde. Den skal beskytte enkeltindivider mot enhver krenkelse som bunner i håndtering av personopplysninger. Dette omfatter både offentlig og privat virksomhet, i stor og liten skala. Fra store offentlige registre til 3 As klasseliste, personopplysninger skal behandles på en forsvarlig måte. Lovens saklige virkeområde er nærmere definert i § 3. Loven omfatter all behandling med elektroniske hjelpemidler og manuell behandling i tilknytning til et personregister, se § 3 første ledd. Etter annet ledd er allikevel behandling for rent personlige eller private formål unntatt. Man trenger dermed ikke følge personopplysningslovens regler når man lagrer venners telefonnummer på mobilen.

3.1.2 Begreper

3.1.2.1 Personopplysning

Personopplysningsloven § 2 nr.1 definerer personopplysning som "... opplysninger og vurderinger som kan knyttes til en enkeltperson ...". Denne definisjonen favner svært vidt, både ord, bilder, lydopptak, fingeravtrykk med flere omfattes. Hovedkravet er at opplysningen kan knyttes til en enkeltperson. Graden av nærhet mellom personen og opplysningene er ikke avgjørende. Helt nære opplysninger som navn og telefonnummer omfattes helt klart, men også fjernere opplysninger omfattes i mange tilfeller. Alle datamaskiner som er tilknyttet internett har en unik IP-adresse. IP-adressen knytter dermed sammen opplysninger om hvilke nettsteder en bestemt datamaskin har vært innom. Dette gir i utgangspunktet ingen personopplysninger. Men i mange tilfeller kan en datamaskin også knyttes til et enkeltindivid, f.eks. fordi man må logge seg på med brukernavn og passord eller datamaskinen kun brukes av en person. Etter fortalen til direktiv 95/46/EF avsnitt 26 skal "... alle hjelpemidler som det er rimelig å ta bruk for å identifisere vedkommende ..." tas med i betraktningen. Denne rimelighetsvurderingen kan bli komplisert i praksis, både kunnskap og ressursbruk er aktuelle momenter.

Loven har også en egen definisjon på sensitive personopplysninger. Etter personopplysningsloven § 2 nr. 8 er sensitive opplysninger:

"... opplysninger om

- a) rasemessige eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk, eller religiøs oppfatning,
- b) at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling,
- c) helseforhold,
- d) seksuelle forhold,
- e) medlemskap i fagforeninger."

Behandling av denne typen personopplysninger må etter personopplysningsloven § 9 oppfylle flere tilleggskrav før de kan behandles, se mer om dette i avsnitt 5.4 nedenfor.

3.1.2.2 Behandling

Behandling defineres som "... enhver bruk av personopplysninger ...", se personopplysningsloven § 2 nr.2. Loven lister opp flere eksempler på behandling: innsamling, registrering, sammenstilling med flere. Listen er ikke uttømmende. I tillegg er definisjonen teknologinøytral og omfatter både manuell og elektronisk håndtering av opplysninger.

3.1.2.3 Registrert

EU-direktivet har ikke en egen definisjon av registrert, selv om en definisjon kan utledes fra direktivets artikkel 2 bokstav a, definisjonen av "... personopplysning: enhver opplysning om en identifisert eller identifiserbar person ("den registrerte") ...". For å sitere personopplysningsloven § 2 nr. 6 blir den registrerte dermed "... den som en personopplysning kan knyttes til ...". Også den svenske personuppgiftslagen har en lignende definisjon av registrert.³ Den danske loven følger EU-direktivets form.⁴

Begrepet er definert i den norske loven ut fra lovgivers ønske om klarhet i forhold til et så sentralt begrep i loven.⁵

3.1.2.4 Den behandlingsansvarlige

Den behandlingsansvarlige har det overordnede ansvaret for behandlingen. Det er den behandlingsansvarlige som bestemmer formålet med behandlingen, hvilke hjelpemidler som skal benyttes og hvilket behandlingsgrunnlag som skal brukes, se personopplysningsloven § 2 bokstav 4).

³ Personuppgiftslag (1998:204) § 3.

⁴ Lov nr. 429 af 31/05/2000 om behandling af personopplysninger § 3 nr. 1.

⁵ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 103 andre spalte første avsnitt.

3.1.3 Lovens system – behandling av personopplysninger

Grunnvilkårene for å behandle personopplysninger finnes i personopplysningsloven § 8. Det er tre ulike grunnlag for å behandle personopplysninger: samtykke, lovhjemmel eller en nødvendighetsvurdering.

Samtykke som grunnlag behandles i oppgavens avsnitt 4 og 5.

I de tilfeller der behandlingen av personopplysningene bygger på en lovhjemmel er utgangspunktet at hensynene til personvernet skal være ivarettatt gjennom lovgivningsprosessen. Johansen m.fl. 2001 skriver følgende om dette:

"Dersom det foreligger lovhjemmel, har Stortinget konkret vurdert den aktuelle behandlingen og funnet den hensiktsmessig og ønskelig."⁶

Jeg viser videre til fremstillingen i avsnitt 5.2 nedenfor.

Behandlinger grunnet i lovhjemmel må allikevel oppfylle EU-direktivet generelle krav, jf. EU-direktivet art. 7.⁷ Kravene til lovhjemmelen vil variere:

"Hjemmelskravet er relativt, slik at det kreves klarere hjemmel jo større personvernsmessige konsekvenser behandlingen kan få."⁸

Se f.eks. lov 16. januar 1970 nr. 1 om folkeregistrering. Denne loven går til dels lengre enn å gi et hjemmelsgrunnlag for behandling av personopplysninger. Folkeregistreringsloven § 6 oppstiller nærmere angitte opplysningsplikter for enhver som bor eller oppholder seg i folkeregisterdistriktet.

⁶ Johansen m.fl. 2001, s. 99 andre avsnitt.

⁷ Ibid, s. 99 andre avsnitt.

⁸ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 108 andre spalte siste avsnitt.

Nødvendighet som behandlingsgrunnlag etter personopplysningsloven § 8 skal vurderes i forhold til minst et av alternativene i § 8 bokstav a) til f). Behandlingen må være nødvendig i forhold til:

"... a) å oppfylle en avtale med den registrerte, eller for å utføre gjøremål etter den registretes ønske før en slik avtale inngås
b) at den behandlingsansvarlige skal kunne oppfylle en rettslig forpliktelse,
c) å vareta den registretes vitale interesser,
d) å utføre en oppgave av allmenn interesse,
e) å utøve offentlig myndighet, eller,
f) at den behandlingsansvarlige eller tredjepersoner som opplysningene utleveres til kan vareta en berettiget interesse, og hensynet til den registrertes personvern ikke overstiger denne interessen."

Det er flere interessante problemer knyttet til disse vilkårene. Hva ligger f.eks. i begrepet vitale interesser eller oppgave av allmenn interesse? Spesielt avveiningen i alternativ f) mellom berettiget interesse og personvern kan være vanskelig. Dette diskuteres nærmere i avsnitt 5.3.

Sensitive personopplysninger, jf. definisjonen i § 2 nr. 8 må også fylle kravene i § 9. Disse opplysningene oppfattes som mer beskyttelsesverdige og må dermed oppfylle strengere krav til behandling, se nærmere om dette i avsnitt 5.4.

De fem kumulative "... grunnkravene til behandling av personopplysninger ...", jf. § 11 første ledd må også være oppfylt. Disse setter visse standarder for formål, saklighet, tilstrekkelighet, relevans, med mer. Grunnkravene i denne bestemmelsen setter visse begrensninger for all behandling av personopplysninger og gir alle registrete en beskyttelse mot unødvendig og ufullstendig behandling av personopplysninger, samtidig som bestemmelsen setter krav til at opplysningene er korrekte og tilstrekkelige.

Behandlingen må også oppfylle meldeplikten, eventuelt konsesjonsplikten, se henholdsvis §§ 31 og 33. Jeg går ikke nærmere inn på disse reglene i denne oppgaven.

3.1.4 Datatilsynet og Personvernemnda

Personopplysningsloven kapittel VIII inneholder bestemmelsene om tilsynsorganene.

Datatilsynet er et uavhengig forvaltningsorgan, se personopplysningsloven § 42 første ledd. Datatilsynet har en lang rekke oppgaver knyttet til behandlingen av personopplysninger, se personopplysningsloven § 42 annet ledd. Personvernemnda fungerer som klageinstans for Datatilsynet, se personopplysningsloven § 43.

3.2 Lov 18. mai 2001 nr. 24 om helseregistre og behandling av helseopplysninger (helseregisterloven)

Helseregisterloven er en særlov i forhold til personopplysningsloven. Den er rettet mot "... helsetjenesten og helseforvaltningen ...", se § 1, og gjelder behandling av helseopplysninger, se § 2 nr. 1. Lovens formål er å forene den registretes behov for vern med helsetjenesten og helseforvaltningens behov for personopplysninger.

Helseregisterlovens regler om behandling av personopplysninger er i hovedsak bygget opp etter samme system som personopplysningsloven. Helseopplysninger er sensitive personopplysninger, jf. personopplysningsloven § 2 nr. 8, bokstav c), og følger dermed de mer restriktive reglene for behandling. I tillegg gjelder personopplysningsloven med forskrifter som utfyllende bestemmelser i forhold til helseregisterloven, se helseregisterloven § 36.

Helseregisterloven har en samtykkedefinisjon i § 2 nr. 11:

"... en frivillig, uttrykkelig og informert erklæring fra den registrerte om at han eller hun godtar behandling av helseopplysninger om seg selv."

Bestemmelsen i helseregisterloven er knyttet opp mot helseopplysninger, i motsetning til den ellers likelydende definisjonen i personopplysningsloven § 2 nr. 7.

3.3 Forholdet personopplysningsloven – særlovgivning

Personopplysningsloven er en generell lov om behandling av personopplysninger med et svært vidt virkeområde. I utgangspunktet gjelder den for all behandling av personopplysninger. Flere andre lover inneholder allikevel viktige regler som verner om den personlige integritet. Et viktig eksempel på dette er reglene om taushetsplikt, se f.eks. forvaltningsloven⁹ § 13 første ledd nr 1). Taushetsplikten etter forvaltningsloven kan i noen tilfeller fravikes etter samtykke, jf. forvaltningsloven § 13a nr. 1. I tillegg til de mer generelle reglene, som f.eks. reglene om taushetsplikt, finnes det en del særlovgivning på personvernets område, f.eks. den allerede omtalte helseregisterloven. Strafferegistreringsloven er et annet eksempel.¹⁰ Det finnes også en del spredte bestemmelser i annen lovgivning, som f.eks. åndsverkloven¹¹ § 45c som setter rammer for presentasjon av bilder uten den avfotografertes samtykke. Disse særreglene er viktige da de ofte gir et mer spesialisert vern enn personopplysningslovens regler.¹² I tillegg retter de oppmerksomheten mot personvernets område.

Det er interessant å se at flere av personvernbestemmelsene i annen lovgivning kan fravikes ved samtykke. Det er naturlig å anta at samtykke etter disse bestemmelsene også må oppfylle de generelle kravene til samtykke etter personopplysningsloven. Datatilsynet har blant annet gitt uttrykk for et slikt syn i sin veiledning "Bilder på Internett"¹³, hvor de henviser til personopplysningslovens samtykkevurdering i forbindelse presentasjon av bilder etter åndsverkloven § 45c.

⁹ Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

¹⁰ Lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering.

¹¹ Lov 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v.

¹² Johansen m.fl. 2001, s. 43 annet avsnitt.

¹³ http://www.datatilsynet.no/templates/article____881.aspx

4 Samtykke til behandling av personopplysninger – de viktigste tolkningsspørsmålene

4.1 Generelt

Samtykke er en ensidig erklæring. Man skal kunne velge fritt om man ønsker å tillate at andre bruker personopplysninger om en selv. Deler man opplysninger om seg selv, er det stort sett en selv det kommer til å påvirke. I praksis er dette ikke så lett. I mange situasjoner føler man et sterkt press for å gi fra seg personopplysninger til andre, f.eks. i forbindelse med en jobbsøknad. I andre situasjoner gir man villig, men kanskje mindre veloverveid og gjennomtenkt, fra seg personopplysninger for å oppnå en eller annen fordel. I en personvernundersøkelse utført på vegne av Moderniseringsdepartementet, Datatilsynet og Transportøkonomisk institutt i 2005 svarte 14,3 % av respondentene ja på spørsmålet "... har du gitt fra deg opplysninger om deg selv til et firma i bytte mot en gratis vareprøve eller et godt tilbud?"¹⁴ Samtidig er mange bevisste på sitt forhold til egne opplysninger, og tilsvarende opptatte av å bruke adgangen til å kontrollere behandlingen av opplysninger om seg selv. Per 7.3.2006 hadde f.eks. 1 316 232 personer benyttet seg av muligheten etter personopplysningsloven § 26 til reservere seg mot adressert reklame i Brønnøysunds Reservasjonsregister.¹⁵

I lovproposisjonen til personopplysningsloven heter det blant annet følgende:

"Behandling av personopplysninger bør i størst mulig utstrekning baseres på samtykke fra den registrerte, selv om den også kan hjemles i de grunnlagene som oppstilles i bokstavene a-f."¹⁶

¹⁴ http://odin.dep.no/filarkiv/249899/Persnovernundersokelsen_faktaark.pdf

¹⁵ <http://w2.brreg.no/reservasjon/>

¹⁶ Ot.prp. nr. 92 (1998–99), s. 108 andre spalte andre avsnitt.

Dette standpunktet har Datatilsynet og Personvernemnda lagt til grunn i sin praksis. Se f.eks. Personvernemndas klagevedtak i STAMI-saken (PVN-2004-1). I denne saken, som omhandler hvilket behandlingsgrunnlag skal brukes i forbindelse med en oppfølgingsstudie om kreft og lungesykdommer, er det to aktuelle behandlingsgrunnlag. Behandlingen kan enten baseres på samtykke eller nødvendighetsvurderingen i personopplysningsloven § 8 bokstav d). Nemnda uttaler at samtykke og nødvendighetsvurderingen ikke er likestilte og samtykke er hovedregelen:

"... prinsippet om at behandling av personopplysninger som hovedregel skal baseres på samtykke."

Se også nærmere om STAMI-saken i avsnitt 5.3 nedenfor.

Datatilsynet, som fører kontroll med og tilsyn til bruk av personopplysninger, gir også uttrykk for dette i sin veiledning "Når kan jeg behandle personopplysninger" hvor det klart blir sagt:

"Behandlingen skal som hovedregel ha grunnlag i samtykke fra den opplysningene gjelder."¹⁷

Behandling av personopplysninger bør også bygge på et tillitsforhold mellom behandlingsansvarlig og den registrerte. Spesielt når behandlingen bygger på samtykke er tillit viktig, men også behandlingen etter de andre behandlingsgrunnlagene bør bygge på tillit. Dette er viktig ut fra et rent praktisk synspunkt – man er som regel mer villig til å gi fra seg opplysninger hvis man stoler på den eller dem som skal behandle opplysningene og man ser behovet for at opplysningene behandles. Men tillit er også viktig fra et mer etisk synspunkt. De fleste er nært knyttet til egne personopplysninger, både de sensitive (etter

¹⁷ <http://www.datatilsynet.no/upload/Dokumenter/Temaartikler/plikter/1.htm>

lovens definisjon og de man selv føler er sensitive) og de mer alminnelige. At man i veldig mange tilfeller ikke kan unngå å utlevere opplysninger om seg selv, betyr ikke at de grunnleggende verdiene om selvbestemmelse og verdighet skal kunne legges helt vekk.¹⁸

For at samtykket skal være mest mulig reelt inneholder definisjonen i personopplysningsloven § 2 nr. 7 flere krav. Et samtykke skal være en:

"... frivillig, uttrykkelig og informert erklæring fra den registrerte om at han eller hun godtar behandling av opplysninger om seg selv."

Disse vilkårene behandles nærmere i avsnittene nedenfor.

4.2 Frivillig

Definisjonen av frivillig i bokmålsordboka er "... av egen vilje, selvvalgt, godvillig, valgfri ...".¹⁹ Denne definisjonen peker på to viktige punkter. Samtykket skal inngås av egen fri vilje, man skal ikke presses til å si ja. Samtidig skal samtykket være valgfritt, det skal være en reell mulighet til å si nei.

4.2.1 Ikke under tvang

At samtykket ikke skal skje under tvang pekes det på allerede i proposisjonen.

"I kravet til at samtykket skal være frivillig ligger at det ikke må være avgitt under noen form for tvang fra den behandlingsansvarlige eller andre."²⁰

¹⁸ Schartum og Bygrave 2004, s. 40–44.

¹⁹ <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

²⁰ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 103 andre spalte siste avsnitt.

Dette kan i stor grad sammenstilles med kravene etter avtaleloven. En avtale inngått under tvang vil ikke være gyldig, jf. avtaleloven §§ 28 og 29.²¹ Det samme gjelder et samtykke. Avtaler inngått etter annen utilbørlig påvirkning vil også kunne være ugyldige, da etter avtaleloven § 33.²²

Påvirkning utenfra kommer i andre former enn ren tvang. Påvirkning har blitt delt inn i tre kategorier, "... coercion, persuasion and manipulation ...".²³ Disse kan henholdsvis oversettes til tvang, overbevisning og manipulasjon. I tilfeller av tvang brukes en reell og tilsiktet trussel i den hensikt å overkjøre en persons autonomi. Se f.eks. NOU 2001: 4 Helseopplysninger i arbeidslivet på side 53:

"Bare den subjektive følelsen av en slik tvangssituasjon [er] ikke nok; den må være et reelt og objektivt grunnlag for frykten."²⁴

Er man utsatt for tvang er samtykket ikke frivillig. Dette gjelder både i de tilfellene der tvangen kommer fra den behandlingsansvarlige eller fra andre utenforstående.

Ved overbevisning søker man å overbevise en annen om riktigheten av noe ut fra de argumentene man presenterer. Argumentene skal rettes mot fornuften og ikke følelser. Overbevisning er i utgangspunktet ikke i strid med kravet til frivillighet.

Manipulasjon innbefatter flere former for påvirkning som ikke er tvang eller overbevisning. Man appellerer f.eks. til følelser (hvis du elsker meg hadde du gjort det) eller holder tilbake informasjon som styrker den andre siden.²⁵ Tilbakehold av informasjon vil også kunne

²¹ Lov 31. mai 1918 nr. 4 om Lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer.

²² Woxholth 2003, s. 331 femte avsnitt.

²³ Beauchamp og Childress 2001, s. 94.

²⁴ NOU 2001: 4 Helseopplysninger i arbeidslivet, første spalte sjette avsnitt.

²⁵ Avsnittet så langt: Beauchamp og Childress 2001, s. 94 – 95.

være i strid med kravet om at samtykket skal være informert. Manipulasjon vil som hovedregel bryte med kravet til frivillighet.

Tvang, manipulasjon og overbevisning skaper alle vanskelige grensedragningspørsmål. Hvor går grensen mellom et vennlig forsøk på overbevisning og manipulasjon? Forventer vi alltid at vi får den fulle og hele sannhet? Hva om den behandlingsansvarlige tror han har den fulle oversikten, men ikke har kunnskap om, og dermed ikke kan viderebringe, et moment som hadde blitt vesentlig for den registrertes vurdering? Hva om den registrerte selv oppsøker en tredjeperson for å få hjelp til avgjørelsen? En av de naturlige følgene av å leve i fellesskap med andre, er at det finnes ulike meninger og prioriteringer. De fleste av oss utsettes for påvirkning utenfra i en tilnærmet konstant strøm. Grensene til den utilbørlige påvirkningen vil være vanskelig å trekke.

4.2.2 Valgfrihet

For at et samtykke skal være 100 % valgfritt skal man ikke rammes av negative konsekvenser hvis man ikke samtykker. Hvis man føler at man vil bli straffet hvis man nekter å avgi et samtykke, vil det ikke føles som det er frivillig å inngå samtykket. Men også dette skaper flere problemer. Gir man ikke fra seg personopplysninger er enkelte tjenester ikke mulige å få gjennomført.

Ønsker man f.eks. forsikring, må man gi fra seg personopplysninger:

"Dersom forsikringsselskapet ikke får helseopplysningene de anser nødvendige, kan det bli vanskelig å få tegnet forsikring eller sannsynliggjøre et eventuelt krav mot selskapet."²⁶

Hvilke opplysninger som er nødvendige vil variere med hvilken type forsikring man ønsker. Men selv om frivilligheten i denne typen situasjon er forholdsvis illusorisk, har den

²⁶ NOU 2000: 23 Forsikringsselskapers innhentning, bruk og lagring av helseopplysninger, s. 79, andre spalte, første avsnitt.

et visst innhold. For det første trenger man ikke ha forsikring. De fleste vil kanskje si at denne friheten er rent teoretisk, men det er det er en relativt stor gruppe som ikke har noen form for forsikring. Eier man verken bil eller bolig, samt stoler på folketrygdens dekning i tilfelle man blir ufør, er behovet for forsikring relativt lite. I tillegg er det de som betrakter forsikring som en unødvendig utgift, av varierende grunner. Utredningen peker også på en annen betydning av samtykket, man får oversikt over hvilke opplysninger som samles inn og muligheten til å sette foten ned.²⁷ Man kan enten avslutte forholdet til forsikringsselskapet eller "... prosedere på at en opplysning som en ikke vil at selskapet skal få innsyn i, uansett er irrelevant."²⁸ Da vil forsikringsselskapet ikke få tilgang til de aktuelle personopplysningene.

Om en slik generell begrensning i frivilligheten til å inngå samtykke skal aksepteres, finnes det ikke noe enkelt svar på. Noen tjenester kan ikke oppnås uten at man gir fra seg personopplysninger. En arbeidstaker som ikke er villig til å gi fra seg noen form for personopplysninger vil i realiteten ikke ha noen mulighet til å få lønnet arbeid. Det vil være umulig for arbeidsgiver å ha en ansatt han ikke vet navn, adresse, kontonummer, skattekort eller kontaktinformasjon på. Det er selvfølgelig frivillig å ta arbeid, men behovet for en eller annen form av inntekt er et behov alle har og som må dekkes.

I noen sammenhenger har lovgiver bestemt at samtykket aldri vil bli reelt frivillig. Et eksempel på dette er når man søker på en stilling.

"[E]n søker [vil] ofte befinne seg i en situasjon der flere konkurrerer om samme stilling, og kan føle seg presset til å gi helseopplysninger for å få jobben."²⁹

²⁷ NOU 2000: 23 Forsikringsselskapers innhenting, bruk og lagring av helseopplysninger, s. 79 andre spalte andre avsnitt.

²⁸ Ibid. s. 79 andre spalte andre avsnitt.

²⁹ NOU 2001: 4 Helseopplysninger i arbeidslivet, s. 53 første spalte tredje avsnitt.

Utvalget konkluderer videre med at "... avhengigheten til arbeid og arbeidsgiver er for stor til at det generelle krav til frivillighet som vilkår for et gyldig samtykke, kan anses som oppfylt i arbeidsforhold."³⁰

Disse synspunktene ble det bygget videre på i Ot.prp. nr. 49 (2004–2005) Om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven), se f.eks. avsnitt 12.6.4. Dette arbeidet førte til § 9-3 i den nye arbeidsmiljøloven.³¹ Paragrafen begrenser arbeidsgivers adgang til å be om eller innhente helseopplysninger som ikke "... er nødvendige for å utføre de arbeidsoppgaver som knytter seg til stillingen."

I Belgia har man tatt dette et skritt lengre. Etter belgisk rett er samtykke aldri et gyldig behandlingsgrunnlag i forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker eller arbeidssøkende.³²

Personvernemnda har tatt en relativt streng linje i forhold til om et samtykke vil være frivillig, se f.eks. i Kredittnett-saken, PVN-2003-1, som gjaldt hjemmelsgrunnlaget for opprettelse av et sentralt kredittregister:

"Personvernemnda ser det slik at når samtykket stilles som betingelse for å få et gode av betydning for den registrerte, vil som hovedregel samtykket ikke kunne anses å være avgitt frivillig. ... Det er åpenbart at hvis samtykket stilles som vilkår for at en lånesøknad skal behandles, vil det ikke være avgitt med det krav til frivillighet som stilles i personopplysningsloven."

Personvernemnda konkluderte sitt klagevedtak med at et slik kredittregister må være hjemlet i lov. Et sentralt kredittregister slik det er beskrevet utformet i Kredittnett-saken (PVN-2003-1), vil vanskelig kunne baseres på samtykke ut fra kravet til opplysningenes

³⁰ NOU 2001: 4 Helseopplysninger i arbeidslivet, s. 98 andre spalte femte avsnitt.

³¹ Lov 17.juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)

³² Blume 2002, s. 47 første avsnitt.

fullstendighet, jf. personopplysningsloven § 11, spesielt bokstavene d) og e). Hvis folk benytter sin mulighet til å nekte å avgi samtykke, vil registeret være ufullstendig og dermed miste sin troverdighet. Hvis registeret skal fungere som tenkt og i tillegg være basert på samtykke, kan det i realiteten ikke være frivillig å inngå samtykket. Hvis et samtykke ikke er frivillig, vil det ikke være gyldig. Det er denne selvmotsigelsen Personvernemnda peker på i sin avgjørelse.

Også i klagesak Subaru Norge (PVN-2005-10) tar Personvernemnda opp forholdet til frivillighet i forbindelse med forretningsmessige transaksjoner, i denne saken utlevering og bruk av kundeopplysninger. Her legger nemnda vekt på at registreringen av opplysningene var nødvendig for at transaksjonen kunne gjennomføres. Nemnda konkluderer med at det er tvilsomt om dette kan godtas som frivillig i forhold til samtykket. Personvernemnda følger dermed opp den strenge linjen de la seg på i Kredittnett-saken, PVN-2003-1. Det skal dermed svært lite til før kravet til frivillighet ikke anses oppfylt.

Det strenge kravet til frivillighet vil i mange tilfeller føre til at samtykke er uegnet som behandlingsgrunnlag. Dette gjelder spesielt i de tilfellene der kravet til fullstendighet veier tungt, noe som var et viktig moment i Kredittnett-saken (PVN-2003-1).

Forholdet mellom den behandlingsansvarlige og den registrerte må også tas i betraktning ved vurderingen av den angivelige frivilligheten. Hvis den registrerte er i et avhengighetsforhold til den behandlingsansvarlige vil det være vanskeligere å oppfylle kravet til frivillighet. Det samme kan være tilfelle i de situasjoner der den behandlingsansvarlige opptrer i form av en autoritetsfigur, f.eks. politi, medisinsk personell o.l. Et eksempel på dette er Norsk stikkmerkeundersøkelse, ref. 87/625. Selv om saken er fra 1987, vil resultatet fremdeles være aktuelt i dag. For å kartlegge omfang og endring i bruk av intravenøse narkotiske stoffer ønsket den behandlingsansvarlige å samle inn opplysninger fra personer innbrakt til Oslo politikammer. Selv om det forelå en reell mulighet til å nekte å avgi samtykke og de innbrakte personene ble tydelig opplyst om dette, mente Datatilsynet at faren for at de innbrakte ville føle seg forpliktet til å samtykke

ville være overveiende stor. Saken ble påklaget, men Justisdepartementet stadfestet Datatilsynets vedtak. De begrunnet dette i den pressete og spesielle situasjonen de innbrakte ville befinne seg i. I denne saken var et annet tilleggsmoment at de innbrakte i stor grad ville være påvirket av narkotiske midler.³³

Kravet til frivillighet setter i mange tilfeller grenser for bruk av samtykke som behandlingsgrunnlag. Når gjennomføring av en tjeneste forutsetter at det avgis et samtykke, vil kravet til frivillighet ikke være oppfylt. Frivilligheten vil i realiteten kun gjelde i forhold til om man ønsker et tilbud om tjenesten eller ei.

I Norsk Lovkommentar, fotnote 9 til personopplysningsloven, blir denne typen samfunnsmessig organisering omtalt som strukturell tvang: "... dvs. at samfunnet er innrettet på en slik måte at valgmulighetene reelt, men ikke formelt sett er små. Det skal trolig meget til for at slik strukturell tvang gjør at frivillighetskravet ikke er tilfredsstilt."³⁴ Denne uttalelsen skiller seg fra hovedlinjen i norsk rett, referert ovenfor.

I Danmark synes man å ha lagt seg på en noe annerledes linje. Der anses kravet til frivillighet for å være oppfylt selv i noen situasjoner der samtykke er en forutsetning for behandlingen, i følge Nielsen og Waaben 2001:

"... et samtykke må ... anses for frivillig, selv om det er afgivet af den registrerede som følge af, at den dataansvarlige ellers ikke har kunnet give den pågældende en offentligretlig ydelse eller ikke har villet indgå i et kontraktsforhold med den pågældende, f.eks. om tegning af livsforsikring eller om ydelse af lån."³⁵

I en dansk artikkel av Peter Blume fra 2000 fremkom det samme synet, i tilknytning til situasjoner hvor

³³ Johansen m.fl. 2001, s. 77 første, andre og tredje avsnitt.

³⁴ Norsk Lovkommentar Studentutgave, kommentar til personopplysningsloven.

³⁵ Nielsen og Waaben 2001, s. 111 første avsnitt.

"... den registrerde samtykker, fordi han gerne vil opnå modydelsen. I disse tilfælde vil samtykket dermed være frivilligt".³⁶

Sverige ligger nærmere den norske linjen, jf. følgende syn hos Öman og Lindblom 2001:

"Är situationen sådänn att den registrerade i praktiken inte kan avstå, kan samtycket inte gärna vara "frivilligt".³⁷

Öman og Lindblom 2001 åpner allikevel for det unntaket som brukes i dansk rett, nemlig de situasjoner der "... det kan vises att den registrerade skulle ha lämnat samtycke även utan tvånget".³⁸ Grensedragningen i slike situasjoner vil være svært vanskelig.

De litt ulike standpunktene de nordiske landene har valgt i forhold til et frivillig samtykke viser en den vanskelige grensen mellom beskyttelse av individets personvern og samtykket som et aktuelt behandlingsgrunnlag. Ved å legge seg på en streng linje i forhold til kravet til et frivillig samtykke, gir Norge en sterk beskyttelse av personverninteressene. Samtidig mister samtykket en del av sin betydning da det skal svært mye til for at samtykket vil være frivillig.

4.3 Uttrykkelig

EU-direktiver utferdiges på alle de offisielle språkene.³⁹ Dette kan skape en del problemer, da det ofte oppstår nyanseforskjeller eller til og med klare ulikheter mellom de ulike versjonene. Den engelske versjonen definerer kravet til samtykke som "... any freely given specific and informed indication of his wishes", mens den svenske versjonen bruker

³⁶ Blume 2000, s. 79, første spalte tredje avsnitt.

³⁷ Öman og Lindblom 2001, s. 63 tredje avsnitt.

³⁸ Ibid. s. 63 tredje avsnitt.

³⁹ <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/da/index.htm>

"... frivillig, särskild och informerad viljeyttring ..." og den danske "... frivillig, specifik og informeret viljetilkendegivelse ...". Også den franske versjonen bruker "spécifique", men den tyske bruker en annen oppbygning, ""Einwilligung der betroffenen Person" jede Willensbekundung, die ohne Zwang, für den konkreten Fall und in Kenntnis der Sachlage erfolgt und mit der die betroffene Person akzeptiert, daß personenbezogene Daten, die sie betreffen, verarbeitet werden."

Det er en del variasjon i ordlyden på direktivene. Den engelske, svenske, danske og franske versjonen bruker henholdsvis "specific", "särskild", "specifik" og "spécifique". Den tyske versjonens bruk av "... für den konkreten Fall ...", som oversettes til "i den konkrete sak", skiller seg klart fra de andre språklige variantene. I den norske oversettelsen av direktivet er også spesifikk brukt.⁴⁰ I personopplysningsloven har lovgiver imidlertid valgt å benytte "uttrykkelig". Årsaken til denne endringen er ikke nevnt i noen av forarbeidene, noe som kan tyde på at det ikke er tilsiktet en meningsendring fra direktivet. Definisjonene på uttrykkelig og spesifikk er henholdsvis "bestemt og tydelig" og "særegen, typisk for".⁴¹ Den norske personvernlovgivningen skal være i samsvar med direktivet, og det kan dermed være en fordel å ha "spesifikk" i bakhodet når "uttrykkelig" tolkes.

I Ot.prp. nr. 92 (1998–1999) oppsummeres kravene til uttrykkelig slik:

"Det må imidlertid klart og utvetydig fremgå at det samtykkes, hvilke behandlinger samtykket omfatter og hvilke behandlingsansvarlige det er rettet til, jf. kravet til at samtykket skal være "uttrykkelig".⁴²

I det danske kravet til "specifikt" ligger, i følge Nielsen og Waaben 2001, at

⁴⁰ <http://www.odin.dep.no/ud/norsk/publ/stprp/032005-034007/index-ved002-b-n-a.html>, art. 2, bokstav h.

⁴¹ <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

⁴² Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 103 andre spalte femte avsnitt.

"... et samtykke skal være konkretiseret i den forstand, at det klart og utvetydig fremgår, hvad det er, der meddeles samtykke til ... hvilke typer af oplysninger der må behandles, hvem der kan foretage behandling af oplysninger om den samtykkende, og til hvilke formål behandlingen kan ske."⁴³

Det svenske kravet til "särskild" innebærer at samtykket må "... komma till uttryck på något sätt som en utomstående kan iaktta ..." ⁴⁴, samt "... att ett generellt samtycke till behandling av personuppgifter inte godtas." ⁴⁵ Samtykket må presisere hvilke opplysninger som kan behandles. Et generelt samtykke til behandling av personopplysninger strider mot kravet til et uttrykkelig samtykke.

Kravene til et uttrykkelig samtykke setter også opp et krav til samtykkets signaleffekt utad. "Det holder ikke med et passivt eller stillestående samtykke og heller ikke samtykke gjennom konkludent atferd er tilstrekkelig." ⁴⁶ Dette synet er også i overensstemmelse med dansk rett: "Det kan *ikke indhentes stiltiende eller indirekte tilslutning* til behandling af personoplysninger." ⁴⁷

Datatilsynet og Forbrukerombudet tolker kravet til et uttrykkelig samtykke i den retning at det kreves en aktiv handling: "personen [må] foreta seg noe aktivt for å samtykke." ⁴⁸ Bruken av ferdig avkryssede samtykkebokser på internett er et vanlig eksempel på et samtykke som ikke oppfyller dette kravet. Forbrukerombudet har uttalt i denne sammenheng:

⁴³ Nielsen og Waaben 2001, s. 112 andre avsnitt.

⁴⁴ Öman og Lindblom 2001, s. 61 siste avsnitt.

⁴⁵ Ibid. s. 63 fjerde avsnitt.

⁴⁶ NOU 1997: 19 Et bedre personvern, s. 133 første spalte sjette avsnitt.

⁴⁷ Nielsen og Waaben 2001, s. 113 andre avsnitt.

⁴⁸ http://www.datatilsynet.no/templates/article____876.aspx

"Samtykket må være en aktiv handling og du kan ikke bindes ved passivitet. En aktiv handling vil for eksempel kunne være at du krysser av i en boks. At en akseptboks allerede er utfyllt slik at du må klikke av for at samtykke ikke skal anses å være gitt, vil på den annen side ikke tilfredsstille kravene til samtykke."⁴⁹

Signaleffekten til den registrerte blir også sterkere ved at man må utføre en aktiv handling. Ved at samtykket skal gis av den registrerte og man aktivt må gjøre noe, kommer det tydeligere frem at dette er noe man selv må vurdere og avgjøre.

Av og til oppstår det spørsmål om det er mulig med et negativt samtykke. Ved et negativt samtykke gis den registrerte mulighet til å nekte behandling, men passivitet oppfattes som et avgitt samtykke. En slik forutsetning om at et samtykke er avgitt oppfyller åpenbart ikke kravene til et gyldig samtykke. Se blant annet uttalelse av Personvernemnda i STAMI-saken: "Åpenbart fyller en slik negativ opsjon ikke kravene til samtykke".⁵⁰ Dansk rett har også stilt seg på samme linje.⁵¹

Personopplysningsloven stiller ikke formkrav til samtykket. Samtykket kan være både muntlig og skriftlig. For at samtykket skal oppfylle kravet til uttrykkelighet vil det allikevel være en fordel at samtykket skjer skriftlig eller i annen etterprøvbar form, f.eks. i form av en elektronisk avkryssing. Dette vil også gjøre behandlingsansvarliges jobb lettere ved en eventuell senere tvist, da det er lettere å avgjøre om et slikt samtykke fyller kravene til uttrykkelig.

I noen situasjoner vil det i praksis være et formkrav. Kravet til uttrykkelighet bør i forskningssammenheng "... normalt innebære et krav om skriftlighet."⁵²

⁴⁹ <http://www.forbrukerombudet.no/index.gan?id=917>

⁵⁰ PVN-2004-1.

⁵¹ Nielsen og Waaben 2001, s. 113 andre avsnitt.

⁵² NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse, s. 88 første spalte siste avsnitt.

Se også Personvernemndas uttalelse i PVN-2004-08 Finansnæringens Hovedorganisasjon:

"Personvernemnda slutter seg til Datatilsynets vurdering om at helseopplysninger i forsikringssammenheng kun skal behandles på grunnlag av et skriftlig samtykke."

Personvernemnda fortsetter allikevel sin drøftelse med å påpeke at i enkelte tilfeller vil et skriftlig samtykke være svært vanskelig å gjennomføre eller kravet vil være "... til ugunst for forsikringstakeren ...", og at formkravet dermed unntaksvis vil kunne fravikes. Dette unntaket skal allikevel tolkes snevert, som Personvernemnda sier, det skal være "en sikkerhetsventil".

I forarbeidene til den danske lov om behandling af personoplysninger blir det anbefalt at samtykket avgis skriftlig, se uttalelse i kommentarutgaven til den danske loven:

"... anbefales det dog i forarbejderne, at et samtykke i videst mulig omfang afgives skriftlig, idet det herved opnås klarhed omkring samtykkets rækkevidde."⁵³

I svensk rett stilles det heller ikke noe formkrav til samtykket, men også her påpekes behandlingsansvarliges bevisbyrde ved tvist.⁵⁴

Kravet til et uttrykkelig samtykke er dermed todelt: for det første oppstilles det et krav til samtykkets ansikt utad. Et uttrykkelig samtykke skal tydelig vise utad at det er gitt samtykke til behandling av personopplysninger, f.eks. ved å være avgitt skriftlig. I tillegg oppstilles det et krav om at samtykket skal være nøyaktig i forhold til hvilke personopplysninger som behandles.

⁵³ Nielsen og Waaben 2001, s. 110 tredje avsnitt.

⁵⁴ Öman og Lindblom 2001, s. 61 andre avsnitt.

4.4 Informert

Det tredje grunnkravet til samtykke er at det skal være informert. For å avgjøre om man ønsker å tillate at opplysninger om en selv behandles, må man vite hva opplysningene skal brukes til, i hvilke sammenhenger de skal behandles, hvem som får tilgang til dem osv. Hva man ønsker å tillate vil variere med omstendighetene, og for å ta den beste beslutningen må man ha tilgang til den nødvendige informasjonen.

NOU 1997: 19 Et bedre personvern oppsummerer kravene til informert slik:

"I dette ligger at den registrerte må forstå hva erklæringen gjelder, og hvilke konsekvenser denne får eller kan få."⁵⁵

I lovproposisjonen heter det at

"... kravet om at samtykket skal være informert medfører at den registrerte må gis tilstrekkelig informasjon slik at vedkommende vet hva det samtykkes i."⁵⁶

Hvor mye informasjon som må foreligge vil variere med type behandling. Et samtykke til lagring av en e-postadresse i forbindelse med utsendelse av et elektronisk nyhetsbrev vil kreve mindre informasjon enn det en deltaker i et medisinsk forskningsprosjekt kan forvente å få. I forhold til medisinsk forskning har Datatilsynet lagt frem krav om minst disse momentene må være med:

"... prosjektets tittel, bakgrunnen for prosjektet, prosjektets formål, hvem som har finansiert prosjektet, hvem som er prosjektleder, prosjektansvarlig, hvem som er prosjektmedarbeidere, og hvem av disse som har tilgang på personidentifiserbare data, hvor opplysningene skal innsamles fra, hvordan opplysningene samles inn, at det er frivillig å

⁵⁵ NOU 1997: 19 Et bedre personvern, s. 133 første spalte siste avsnitt.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 104 første spalte første avsnitt.

være med, retten til å trekke seg på et hvilket som helst tidspunkt uten at dette skal få konsekvenser for den enkelte, hva som skjer med opplysningene ved prosjektavslutning, muligheten til å bli forelagt spørreskjema hvis man opptrer som verge, en gjennomgang av alle deler av prosjektet, hvorvidt prosjektet trenger tillatelse fra noen, og i så fall til hva."⁵⁷

I NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse henstilles det i

"... tillegg bør det informeres om åpenbare og/eller sannsynlige effekter av behandlingen; for eksempel at selvbildet vil kunne bli rokket på grunn av forskningsresultatene".⁵⁸

Dette kan skape et problem innenfor noen områder, f.eks. innenfor psykologien, hvor det kan være av avgjørende betydning for resultatet at den registrerte ikke har for mye informasjon om prosjektet på forhånd.

Når man i tillegg tar med i betraktning at dette er minimum av hva som skal opplyses om, er det klart at det fort kan bli snakk om store mengder informasjon. Dette er et problem i forhold til et informert samtykke. Flere behandlingsansvarlige mener at å overøse den registrerte med store mengder informasjon har motsatt effekt. I stedet for at den registrerte leser gjennom informasjonen og tar en veloverveid beslutning, får man situasjoner der den registrerte ikke har tid, overskudd eller lyst til å sette seg inn i informasjonen.

Informasjonen skal også være lett tilgjengelig. Det holder ikke at den registrerte kan finne all den relevante informasjonen, gjennom f.eks. et internettsøk. Den behandlingsansvarlige har en plikt til å legge til rette slik at den registrerte lett kan få tilgang til informasjonen.

Et annet aktuelt problem i forhold til et informert samtykke er hvor langt den behandlingsansvarlig må gå for å sørge for at informasjonen faktisk blir lest. Presentert overfor store (eller for så vidt små) mengder informasjon velger mange å la være å sette seg

⁵⁷ Johansen m.fl. 2001, s. 74-75.

⁵⁸ NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse, s. 88 første spalte siste avsnitt.

inn i informasjonen. Det er de færreste som konsekvent setter seg ned og leser alle avtalevilkår, hele forsikringsavtalen osv. før de undertegner eller krysser av for at de aksepterer vilkårene eller samtykker til behandlingen. Å kreve at behandlingsansvarlig har et ansvar for at man setter seg inn i informasjonen blir fort urealistisk. Friheten til å gi et samtykke innebærer også en frihet til å la være å sette seg inn i informasjonen man får presentert. Samtidig har den behandlingsansvarlig en viss lojalitetsplikt overfor den registrerte. Man skal ikke gjemme ugunstige punkter på side 14 av et 23 sider langt dokument skrevet i mikroskopisk skrift i den hensikt å lure den registrerte til å godta f.eks. videresalg av personopplysninger. Til en viss grad bør den behandlingsansvarlige også forsøke å kontrollere at den registrerte har satt seg inn i informasjonen, spesielt hvis personopplysningene som behandles er sensitive eller kan oppfattes som sensitive av den registrerte. Slik kan man unngå konflikter eller tilbakekall av samtykket når den registrerte oppdager konsekvensene av et samtykke som ble gitt uten å ha satt seg inn i informasjonen.

Hvor forståelig informasjonen skal være er også et problem. Tittel og prosjektbeskrivelse av et medisinsk forskningsprosjekt vil ikke nødvendigvis være spesielt lett forståelig for de som blir bedt om å delta i forskningsprosjektet. En oversikt over prosjektleder, prosjektansvarlig og prosjektmedarbeidere vil som regel ikke bidra med nyttig informasjon, ut over å være en liste av navn. I veiledningen Forbrukerombudet og Datatilsynet har utarbeidet i forhold til barn og unges muligheter til å inngå samtykke, presiseres det at "... informasjonen som gis skal være tilpasset den mindreårige".⁵⁹ Tanken bak dette kravet bør også overføres til informasjon rettet mot voksne i den forstand at det ikke bør kreves noe særkunnskap for å forstå informasjonen, f.eks. bør bruk av akronym ol. begrenses. Hvis informasjonen er rettet mot spesielle grupper, f.eks. rusmisbrukere, må informasjonen også tilpasses gruppen. At informasjonen som gis i forbindelse med medisinsk forskningsprosjekt er skrevet med tanke på individer med et visst utdanningsnivå, og som

⁵⁹ http://www.datatilsynet.no/templates/article____892.aspx

Link til retningslinjene i pdf-format, finnes nederst på siden. Side 2 av retningslinjene.

dermed oppfattes som forvirrende eller vanskelig tilgjengelig for andre er en av de vanligste problemene for deltakerne i forskningsprosjekter.⁶⁰

At samtykket skal være informert må også ses i sammenheng med personopplysningslovens regler om informasjon om behandling av personopplysninger i lovens kapittel III. Spesielt personopplysningsloven § 19, informasjonsplikt når det samles inn opplysninger fra den registrerte, er relevant. Det skal alltid opplyses blant annet om behandlingsansvarlig og formål.

4.5 Erklæring

Etter den danske versjonen av direktiv 95/46/EF artikkel 2 bokstav h) skal samtykket komme til uttrykk gjennom en "viljetilkendegivelse". Dette er i den norske versjonen oversatt til "erklæring". At samtykket skal være en erklæring vil dermed fortrinnsvis bety at det skal være et utslag av den registrertes vilje. Dette må ses i sammenheng med kravet til at samtykket skal være uttrykkelig, se foran avsnitt 4.3. Svensk og dansk rett bruker "viljeyttring" og "viljestilkendegivelse" i henholdvis personoppgiftslagen § 3 og lov om behandling af personopplysninger § 3 nr. 8.

Samtykket skal i utgangspunktet komme direkte fra den registrerte. Men i de tilfeller det foreligger en gyldig fullmakt etter avtalelovens regler vil det også foreligge et gyldig samtykke: "Det er imidlertid ingenting i veien for at samtykket gis av en som har fullmakt av den registrerte til å gjøre dette."⁶¹ Men et samtykke gitt ved fullmakt må også oppfylle de vanlige kravene til samtykke.

Som nevnt tidligere stiller personopplysningsloven ikke noe generelt formkrav til samtykket: "Det stilles ikke noe formkrav til samtykket, som kan gis skriftlig eller muntlig.

⁶⁰ NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse, s. 165 andre spalte siste strekpunkt.

⁶¹ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 103 andre spalte fjerde avsnitt.

Samtykket kan innhentes elektronisk."⁶² Som nevnt overfor i avsnitt 4.3 vil dette utgangspunktet i noen tilfelle fravikes, slik at det likevel vil kunne stilles krav om skriftlig samtykke.

4.6 Kompetanse til å avgi samtykke – barn, demente, m.fl.

Personopplysningsloven stiller ingen krav til den registrerte i forhold til kompetanse til å avgi samtykke. Betyr dette at alle kan avgi et gyldig samtykke? Hva med f.eks. barn, ungdom, psykisk utviklingshemmede, demente med flere? Kan alle disse gruppene avgi et gyldig samtykke?

Proposisjonen uttaler om dette at "[f]or mindreårige og umyndiggjorte som ikke kan samtykke selv, må spørsmålet om samtykke skal gis vurderes av vergen."⁶³

Myndighetsalderen i Norge er 18 år, se vergemålsloven § 1.⁶⁴ I utgangspunktet er det dermed vergen som skal avgi samtykke på vegne av barn under 18 år. Men de siste årene har vist en utvikling hvor også barn under myndighetsalderen, har fått stadig større muligheter til å kontrollere sitt eget liv. Det finnes dermed flere unntak, hvor også barn under 18 kan ha kompetanse til å avgi samtykke til behandling av personopplysninger. Datatilsynet og Forbrukerombudet har utarbeidet en veiledning for barns samtykke, se Barn og unges personopplysninger: Retningslinjer for innhenting og bruk.⁶⁵ Retningslinjene legger opp til en hovedregel der barn som er eldre enn 15 år selv kan avgi samtykke. Dette gjelder allikevel ikke samtykke til behandling av sensitive personopplysninger. For yngre barn skal samtykket som hovedregel gis av foreldrene. Barn under 15 kan samtykke til behandling av personopplysninger i forbindelse med småkonkurranser og liknende som er

⁶² Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 103 andre spalte femte avsnitt.

⁶³ Ibid. s. 103 andre spalte fjerde avsnitt.

⁶⁴ Lov 22. april 1927 nr. 3 om vergemål for umyndige

⁶⁵ http://www.datatilsynet.no/templates/article____892.aspx

Link til retningslinjene i pdf-format finnes nederst på siden.

tilpasset den aktuelle aldersgruppe, under forutsetning av at noen få andre krav er oppfylt.⁶⁶ Det oppstilles også et krav om en konkret vurdering i hvert enkelt tilfelle hvor det skal hentes inn personopplysninger fra barn under 18. Da skal

"... opplysningenes art og omfang, hvilket medium som benyttes, aldersgruppe og hva opplysningene skal brukes til ..."

vurderes i sammenheng med om den mindreårige kan "... overskue konsekvensene av sitt samtykke".⁶⁷ Kjernen i retningslinjene er at:

"Gyldigheten av et samtykke er avhengig av at den som samtykker har evne til å forstå konsekvensene."⁶⁸

Disse retningslinjene har ikke vært prøvd i en tvist, men det er allikevel grunn til å tro at de hadde blitt etterfulgt. Mindreårige skal høres på mange områder. Etter lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barnelova) § 31 har barn allerede fra syv år en rett til å bli hørt i saker som angår det selv. Etter barnelova § 32 bestemmer barn som har fylt 15 selv valg av utdanning og hvilke foreninger de ønsker å melde seg inn og ut av. Foreldrene plikter også å gi barnet større selvråderett etter som det nærmer seg myndighetsalderen, se barnelova § 33. Barn som har fylt 16 har også samtykkekompetanse i forhold til helsehjelp, se lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter, § 4-3. Hvis foreldrene samtidig kunne kontrollere barnas rett til å samtykke til behandling av personopplysninger, ville disse rettighetene være vanskelig å gjennomføre i praksis. F.eks. krever de fleste foreninger i hvert fall navn og adresse fra sine medlemmer og en lege trenger flere personopplysninger før de kan behandle en pasient.

⁶⁶ Barn og unges personopplysninger: Retningslinje for innhenting og bruk, s. 2 første avsnitt.

⁶⁷ Ibid. s. 2 andre avsnitt.

⁶⁸ Ibid. s. 5 sjette avsnitt.

Foreldre har i utgangspunktet rett til å samtykke på vegne av sine mindreårige barn. Som tidligere nevnt finnes det en del unntak hvor barna selv kan avgi samtykke. Men kan foreldre alltid gi samtykke på vegne av sine barn i de tilfeller hvor barnet ikke har samtykkekompetanse? I utgangspunktet er det ikke noe i veien for dette. Foreldre kan inngå samtykke på sine barns vegne, og hvis kravene til samtykket er oppfylt vil det være et gyldig samtykke. Personopplysninger er knyttet til enkeltindivid, og et samtykke til f.eks. offentliggjøring av helseopplysninger vil som regel i størst grad ramme den som opplysningene gjelder. Foreldre vil som regel være de som er best egnet til å beskytte sine barn, men det vil være situasjoner hvor dette ikke er tilfelle, og f.eks. grådighet vil overvinne sunn fornuft. Det finnes dermed noen begrensninger i foreldres mulighet til å samtykke på vegne av sine barn. To eksempler på dette er lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester, § 6-7 siste ledd og den tilsvarende bestemmelsen i lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv. (sosialtjenesteloven), § 8-8 siste ledd. Disse bestemmelsene gir fylkesmannen eller departementet en mulighet til å fravike foreldres samtykke til offentliggjøring av sine barns personopplysninger hvis fylkesmannen eller departementet mener at barnas interesser tilsier det. Dette pålegger allikevel ikke foreldrene en taushetsplikt, de har fremdeles mulighet til å offentliggjøre opplysningene.

I noen tilfeller der foreldre har samtykket på vegne av sine barn er det også naturlig at barna blir forespurt om de fortsatt ønsker å delta i undersøkelsen, f.eks. når de når myndighetsalder eller ellers er i stand til å samtykke. Hvilken alder barna skal ha når de blir forespurt vil variere med type undersøkelse. I HUNT-undersøkelsen, en undersøkelse om levestandard, har Datatilsynet satt som konsesjonsvilkår at barna som deltar i undersøkelsen på grunnlag av foreldrenes samtykke, ved fylte 18 år, skal tilskrives og nytt samtykke skal innhentes fra dem selv.⁶⁹

Også etter dansk rett kan barn ha rett til å samtykke til behandling av personopplysninger.⁷⁰ Barn over 15 kan f.eks. avgi samtykke til at personopplysninger offentliggjøres på skolens

⁶⁹ Johansen m.fl. 2001, s. 76 siste avsnitt.

⁷⁰ Nielsen og Waaben 2001, s. 109 andre avsnitt.

hjemmeside. Det antas allikevel at foreldre har kompetanse til å trekke tilbake et slikt samtykke, frem til barnet fyller 18 år.⁷¹ I Sverige aksepteres dette også:

"... föräldrar och andra ställföreträdare borde kunna lämna samtycke för den som inte själv kan bli informerad eller kan avge en egen viljeyttring i saken."⁷²

I forhold til demente, psykisk utviklingshemmede og lignende grupper er det naturlig å ta utgangspunkt i reglene for samtykke for barn og unge. Hovedpoenget med å basere en behandling på samtykke er at man skal ha mulighet til å selv vurdere behandlingen og ta en avgjørelse man er fornøyd med. Dette forutsetter at man har evnen til å se konsekvensene av avgjørelsen og hvordan de vil påvirke en selv. I forhold til barn og unge er denne grensen i stor grad flytende og endrer seg med alder og modningsnivå. En lignende vurdering må også tas i forhold til demente, psykisk utviklingshemmede og lignende grupper. I de tilfellene de har evnene til forstå samtykket og konsekvensene av det, er det ingen grunn til å frata dem selvråderetten. Dette må bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Denne vurderingen er allikevel langt fra enkel. I forhold til psykisk utviklingshemmede vil graden av funksjonsnedsetting som regel være konstant og vært til stede fra fødselen. Det vil derfor være mulig å bygge opp en forståelse av evnene til enkeltindividet fra barndommen. Når det gjelder demente er situasjonen i større grad ustabil. Tilstanden vil komme gradvis og det vil ofte gå en stund før omgivelsene oppdager hvor ille situasjonen er. Samtidig vil det ofte være gode og dårlige dager, noe som skaper mer usikkerhet. Hvordan vil gyldigheten av et samtykke avgitt på en god dag være på en dårlig dag?

I svensk rett brukes en lignende vurdering. "Frågan om när någon har sådan mognad att han eller hon förstår vad samtycket innebär får avgöras i varje särskilt fall. Tonåringar torde som regel ha uppnått sådan mognad."⁷³

⁷¹ Nielsen og Waaben 2001, s. 155 første avsnitt.

⁷² Öman og Lindblom 2001, s. 62 siste avsnitt.

⁷³ Ibid. s. 62 første avsnitt.

Hvem som skal vurdere om personen er i stand til å avgi et samtykke kan også skape problemer. Helsepersonell, pårørende osv. vil ofte ha egne ønsker og meninger. Det vil alltid foreligge en fare for at man aksepterer et samtykke til en behandling man er enige i bør skje eller eventuelt ikke skje, f.eks. en demensutredning, samtidig som man vil mene at samtykkekompetansen ikke vil foreligge i de tilfellene den registrerte foretar "feil" valg.

En annen side av en streng tolkning av svake gruppers kompetanse til å inngå samtykke, vil være at disse gruppene i stor grad vil være avskåret fra å delta i visse typer behandlinger, som f.eks. medisinske forskningsprosjekt. På den ene siden gir dette disse svake gruppene et sterkt vern, men det kan også få noen uheldige følger. "Dette medfører et mer begrenset kunnskapstilfang med den følge at disse pasientgrupper fratas muligheter for terapeutiske fremskritt."⁷⁴

Samtykket skal være individuelt. Hvis et kollektivt samtykke, f.eks. et samtykke avgitt av en forening eller organisasjon på vegne av alle sine medlemmer, skal tilfredsstille kravene til et gyldig samtykke må de enkelte medlemmene selv ha avgitt et samtykke, f.eks. ved innmeldingen, som tilfredsstiller lovens krav.⁷⁵ Et slikt samtykke vil da i realiteten ikke være kollektivt, da hver enkelt medlem selv har samtykket. Et kollektiv samtykke vil være i strid med selvråderetten.⁷⁶ Man kan ikke gi fra seg selvbestemmelsesretten til forening eller organisasjon. Dette synspunktet bekreftes senere i lovproposisjonen:

"Et kollektivt samtykke ... vil bare unntaksvis være tilstrekkelig, jf. utredningen s. 133."⁷⁷

Etter svensk rett er det heller ikke vanlig å akseptere kollektivt samtykke.

"Datalagskommittén ansåg i enlighet härmed att det inte är tillräckligt att en organisation –

⁷⁴ NOU 2005: 1 God forskning – bedre helse, s. 164 andre spalte siste avsnitt.

⁷⁵ NOU 1997: 19 Et bedre personvern, s. 133 første spalte siste avsnitt.

⁷⁶ Johansen m.fl. 2001, s.76 andre avsnitt.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999) s. 103 andre spalte tredje avsnitt.

t.ex. en fackförening – som den registrerade tillhör godtar behandling av uppgifter om sina medlemmar."⁷⁸

4.7 Tidspunkt for innhenting av samtykke

Samtykket skal i utgangspunktet være innhentet før behandlingen av personopplysningene starter. Dette kan skape en del problemer. Det vil ofte være nødvendig med en viss behandling av personopplysninger før selve hovedbehandlingen tar til når samtykke benyttes som behandlingsgrunnlag. Dette kan skje f.eks. i form av en oversikt over dem man ønsker å kontakte med navn og adresse. Noen slike oversikter vil i tillegg inneholde flere personopplysninger, f.eks. hvor mulige deltakere til et medisinsk forskningsprosjekt oppstilles.

Etter svensk rett vil en slik liste med kontaktinformasjon betraktes som en selvstendig behandling og den krever dermed et eget behandlingsgrunnlag:

"Att behandla personuppgifter för att hämta in samtycke torde i de allra flesta fall vara tillåtet med stöd av bestämmelsen om en intresseavvägning i punkt f."⁷⁹

Her løses dette problemet ved at nødvendighetsvurderingen benyttes som behandlingsgrunnlag for behandlinger som foretas før samtykket innhentes.

I en situasjon hvor det ikke behandles personopplysninger på forhånd, f.eks. hvor den registrerte stoppes på gaten med spørsmål om man er interessert i å delta i en undersøkelse, vil man kun trenge et behandlingsgrunnlag, samtykket som avgis når behandlingen startes.

I saken Helse- og stressreaksjoner hos oljearbeidere i Nordsjøen , PVN-2004-2, som riktignok gjaldt en oppfølgingsundersøkelse, var det delte meninger om når samtykket

⁷⁸ Öman og Lindblom 2001, s. 62 siste avsnitt.

⁷⁹ Ibid. s. 107 fjerde avsnitt.

skulle hentes inn. Datatilsynet mente at samtykket burde hentes inn raskest mulig, slik at behandlingen fyller kravene etter personopplysningsloven. Den behandlingsansvarlige ønsket å innhente samtykke nært opp til oppstart av oppfølgingsundersøkelsen.

Personvernemnda slutter seg til behandlingsansvarlige syn begrunnet i at konsekvensene bør fremstå som mest mulig aktuelle og reelle for den registrerte.

4.8 Den tidsmessige utstrekningen av samtykket

Så lenge samtykket i seg selv ikke innebærer en uttrykkelig begrensning i hvor lenge behandling etter samtykket er gyldig, er hovedregelen at samtykket ikke har en tidsmessig begrensning. I svensk rett er dette klart uttalt i kommentarutgaven:

"Ett samtycke torde gälla tills vidare, om inte annat uttryckligen framgår av den viljeyttring varigenom samtycket konstitueras."⁸⁰

I tillegg til et gyldig behandlingsgrunnlag etter personopplysningsloven § 8 og eventuelt § 9 må også grunnkravene i personopplysningsloven § 11 være oppfylt. Etter personopplysningsloven § 11 første ledd bokstav e) skal personopplysningene "... ikke lagres lengre enn det som er nødvendig ut fra formålet med behandlingen ...", se også personopplysningsloven § 28. Disse bestemmelsene vil kunne sette skranker for hvor lenge opplysningene vil kunne behandles.

Personvernemndas avgjørelse i klagesaken mot Telenor, PVN-2004-7, hvor det ble godtatt at ikke-sensitive personopplysninger kunne lagres i 1–2 år etter kunden hadde avsluttet sitt kundeforhold til selskapet, kan være et tegn på at disse bestemmelsene kan tolkes nokså romslig. Personvernemnda synes i denne saken å ha lagt stor vekt på tidligere kunders behov for en enkel gjenopprettelse av kundeforholdet til Telenor Mobil. Se også den senere diskusjonen under avsnitt 5.3.

⁸⁰ Öman og Lindblom 2001, s. 64 annet avsnitt.

Samtykket kan også fritt tilbakekalles, se neste avsnitt 4.9.

4.9 Tilbakekall av samtykke

Å avgi et samtykke er noe den registrerte skal velge på egen hånd, av egen fri vilje basert på en vurdering av de nødvendige og relevante opplysningene. For at samtykke virkelig skal være basert på den registrertes ønsker og vurderinger, må den registrerte ha mulighet til å kalle samtykket tilbake når som helst. Ønsker og prioriteringer forandrer seg med tid og sted, og behandlinger som den registrerte fant uproblematiske når man opprinnelig ble spurt kan nå oppfattes som uønskede eller krenkende. Det har heller aldri vært et ønske å gjøre samtykket til en enten–eller-situasjon, det skal ikke være slik at et samtykke, først avgitt, skal være bindende for all fremtid. I mange tilfeller ville dette skapt en så høy terskel for å avgi et samtykke, at samtykke som behandlingsgrunnlag ville miste mye av sin betydning.

Lovproposisjonen til personopplysningsloven sier klart at samtykket fritt skal kunne tilbakekalles: "[d]en registrerte kan når som helst trekke tilbake sitt samtykke."⁸¹ Det stilles ingen formkrav til tilbakekallelsen av samtykket. Har behandlingsansvarlige levert opplysningene videre til en tredjeperson, skal behandlingsansvarlige gi beskjed om at samtykket er trukket tilbake og opplysningene må slettes eller anonymiseres.⁸²

Den danske lov om behandling af personoplysninger har en egen bestemmelse om tilbakekall av samtykke, se § 38. Det samme har den svenske personupgiftslagen, se § 12. Den svenske bestemmelsen har et noe snevrere virkeområde enn den danske.

At den norske lovgiver har valgt å ikke ha en egen bestemmelse om tilbakekall i personopplysningsloven, kan sannsynligvis begrunnes i at lovgiver følte dette var klart i forhold til kravet om frivillighet. Er samtykket ikke lengre frivillig, vil det ikke være et

⁸¹ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 104 første spalte første avsnitt.

⁸² Schartum og Bygrave 2004, s. 133 første avsnitt.

gyldig behandlingsgrunnlag. Retten til å tilbakekalle et samtykket vil samtidig være så viktig for den registrerte at den svenske og danske modellens tydeliggjøring av rettigheten kunne ha vært et fornuftig valg også i norsk rett.

Et tilbakekall av samtykke vil kunne medføre store konsekvenser for den behandlingsansvarlige. Behandlingsgrunnlaget, jf. personopplysningsloven §§ 8 og 9, vil ikke lenger foreligge. Hvis ikke et av de andre behandlingsgrunnlagene kan tre inn i stedet for samtykket, vil det ikke lengre være hjemmel for å behandle personopplysningene. Tilbakekall av samtykket gis ikke tilbakevirkende kraft. Behandlingen som skjedde frem til samtykket ble trukket tilbake vil fremdeles være gyldig, men fortsatt behandling må ikke skje.⁸³ Opplysningene skal fortrinnsvis slettes, men i noen tilfeller vil en anonymisering av opplysningene være nok, det viktigste er at de ikke lengre skal kunne knyttes til en enkeltperson.

I motsetning til løsøre, som kan hentes tilbake og låses vekk, har personopplysninger en flyktig karakter. Det vil i mange tilfeller ikke være mulig å stoppe følgene av et samtykke ved å kalle det tilbake. Har man latt seg intervjuet og gitt samtykke til trykking av artikkelen, vil et tilbakekall av samtykket ikke være mye til nytte etter at artikkelen er gått i trykken og avisen solgt. Personopplysninger kan spres svært raskt når de blir kjent. Et eksempel på dette er en dom av Oslo Byrett fra 10. mai 1990 i sak 1067/89 -33. Saken omhandler en ung kvinne som samtykket, både skriftlig og muntlig, til at bladet "Nye alle menn" kunne trykke en artikkel, med bilder, om hennes opplevelser som voldtektsoffer og prostituert. Etter at bladet var gått i trykken ombestemte kvinnen seg og prøvde å få artikkelen stanset. VG plukket opp historien og trykket en artikkel med et usladdet bilde om hennes forsøk på å stanse artikkelen i "Nye alle menn". Kvinnen krevde oppreisning av VG etter lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning, § 3-6. Hun ble tilkjent et oppreisningsbeløp på 25 000,-. Kvinnen ønsket en erstatning på mellom 100 000,- og 200 000,-, men ble tilkjent et lavere beløp siden hun selv aktivt hadde bidratt til den

⁸³ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), andre spalte tredje avsnitt.

originale artikkelen i "Nye alle menn". Selv om denne dommen ble avsagt før personopplysningsloven trådte i kraft, illustrerer den flere poeng som er aktuelle også i dag.

Som tidligere nevnt vil et tilbakekall ikke nødvendigvis stoppe eller oppheve virkningene av samtykket. Men i f.eks. et forskningsprosjekt kan effekten også være i betydelig i motsatt retning. Her vil den registrerte i stor grad føle at tilbakekall av samtykket fører til at følgene av samtykket forsvinner. Man er ikke lenger deltaker i prosjektet, og opplysninger vil ikke lenger kunne behandles. For behandlingsansvarlig vil situasjonen føles motsatt, en av deltakerne i prosjektet har blitt borte og grunnlaget for å trekke konklusjoner vil være tilsvarende svekket. Dette er en av svakhetene ved å basere en undersøkelse på samtykke. Personvernemnda har brukt dette som et moment i avveiningen mellom samtykke og nødvendighet som behandlingsgrunnlag, se STAMI-saken (PVN-2004-01), hvor nødvendighetsvurderingen ble godtatt som behandlingsgrunnlag.

I Rt. 2003 s. 219 blir en legeerklæring godtatt fremlagt som bevis, selv om samtykket til innhenting av legeerklæringen trekkes tilbake før hovedforhandlingen. Høyesterett bygger avgjørelsen på en tolkning av straffeprosessloven § 119.⁸⁴ Straffeprosessloven § 119 hindrer enkelte yrkesgrupper å forklare seg om saker som er betrodd dem i deres stilling. Denne bestemmelsen har som hovedmål å sikre tillitsforholdet mellom enkeltpersoner og enkelte yrkesgrupper. Når samtykket først er gitt og opplysningene innhentet, vil pasienten ikke lengre ha råderett over opplysningene. Denne tolkningen strider mot personopplysningslovens hovedregel om tilbakekall.

For at færrest mulig skal trekke tilbake samtykket de har avgitt, bør den behandlingsansvarlige sørge for at grunnkravene til samtykket er oppfylt best mulig. Er samtykket avgitt frivillig på grunnlag av den nødvendige og relevante informasjonen, vil det være mindre behov for den registrerte å trekke samtykket tilbake. Hvis den registreerte er klar over hvilke konsekvenser som venter ham, vil han ikke føle behovet for å trekke

⁸⁴ Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).

samtykket tilbake. Da er konsekvensene vurdert på forhånd og funnet akseptable. Det vil selvfølgelig være unntak fra dette, f.eks. i situasjoner der det oppstår konsekvenser ingen kunne forutse på forhånd.

4.10 Forholdet til samtykke gitt etter personregisterloven

Samtykke hadde ikke samme rolle i lov 9. juni 1978 nr. 48 om personregistre m.m. som den har i personopplysningsloven, selv om samtykket var nevnt i bl.a. personregisterloven § 33, hvor manglende samtykke satte noen begrensninger for behandling av personopplysninger. Personvernemnda har gitt uttrykk for at samtykkets rolle som foretrukne behandlingsgrunnlag i personopplysningsloven viser det sentrale skillet mellom personopplysningsloven og personregisterloven, nemlig betydningen av råderett over egne personopplysninger, se uttalelse i STAMI (PVN-2004-1).

Hvordan forholdet mellom et samtykke gitt etter personregisterloven og behandling av personopplysningene etter nåværende lov er, kan dermed reise noen tolkningsproblemer. Noen av disse problemene illustreres i Personvernemndas klagevedtak i Helse- og stressreaksjoner hos oljearbeidere i Nordsjøen, PVN-2004-2. I 1984/85 ble det gjennomført en samtykkebasert undersøkelse for å undersøke noen av virkningene av Alexander Kielland-ulykken. Da det var ønskelig å gjennomføre en oppfølgingsundersøkelse med henblikk på langtidsvirkningene, ble opplysningene lagret. Samtykket som ble gitt til den opprinnelige undersøkelsen oppfylte ikke kravene til samtykke etter personopplysningsloven. Datatilsynet vurderte situasjonen slik:

"... det skal mye til for å begrunne at behandlinger som i utgangspunktet (etter gammel lov) hadde sitt grunnlag i samtykke, ved innføringen av ny lov skal overføres til et annet behandlingsgrunnlag. Dette kan fremstå som illojalt i forhold til den som i første omgang samtykket til deltakelse i prosjektet."⁸⁵

⁸⁵ PVN-2004-2, s. 3.

Datatilsynet fremhevet at det kan oppfattes krenkende overfør den registrerte som har samtykket til en behandling å få beskjed om at behandlingen ikke lenger er frivillig, og at man nå er forpliktet til å gi fra seg personopplysninger.

Personvernemnda sluttet seg til Datatilsynets syn om at

"... et oppfølgingsprosjekt krever nytt samtykke som tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven."⁸⁶

Når det gjelder lagringen så Personvernemnda saken annerledes enn Datatilsynet. Personvernemnda åpnet for at opplysningene skal kunne lagres, da lagringen i seg selv ikke svekker de registrertes personverninteresser.

⁸⁶ PVN-2004-2, s. 5.

5 Når skal samtykke brukes som behandlingsgrunnlag?

5.1 Samtykke som hovedregel

Personopplysningsloven har tre behandlingsgrunnlag for personopplysninger: samtykke, lovhjemmel og nødvendig for å oppfylle ett av formålene i personopplysningsloven § 8 bokstav a) til f). Sensitive personopplysninger må i tillegg oppfylle kravene i personopplysningsloven § 9.

Alle tre behandlingsgrunnlagene har sterke og svake sider og sammen dekker de behovet for å behandle personopplysninger.

Bestemmelsen i personopplysningsloven § 8 gir liten veiledning i forholdet mellom de ulike behandlingsgrunnlagene. Forarbeidene peker imidlertid på samtykke som hovedregelen, se avsnitt 4.1 foran. Proposisjonen peker særskilt på to grunner for denne hovedregelen. Den ene er forankret i selvråderetten. Det er ønskelig med muligheten til å råde over egne personopplysninger. Den andre grunnen er mer praktisk. Ved å bruke samtykke som behandlingsgrunnlag unngår man vurderingen av om de skjønnsmessige vilkårene i bokstav a) til f) er oppfylt. At behandlingen av personopplysninger fortrinnsvis bør begrunnes i samtykke styrkes også i annen lovgivning, som f.eks. helseregisterloven § 5 første til tredje ledd. Datatilsynet og Personvernemnda har også lagt denne tolkningen til grunn. Også i teorien legges det opp til at samtykke er det fortrukne behandlingsgrunnlaget, se f.eks. Personopplysningsloven Kommentartutgave: "Hovedregel: samtykke eller lovhjemmel".⁸⁷

I de fleste situasjoner bør det dermed være ønskelig for den behandlingsansvarlige å bygge på samtykke. Har man frivillig og basert på nødvendig og relevant informasjon samtykket

⁸⁷ Johansen m.fl. 2001, s. 97 overskrift.

til å gi fra seg personopplysninger enten for å delta i et forskningsprosjekt, motta nyhetsbrev fra et firma e.l. har man som regel også den nødvendige interessen som skal til for at den behandlingsansvarlige oppnår sitt formål. Et nyhetsbrev om produkter eller tjenester man er interessert i fører ofte til at man benytter seg av aktuelle tilbud, et forskningsprosjekt man synes har et samfunnsnyttig og relevant formål vil man ofte være villig til å gi fra seg mer informasjon til.

Men i praksis er det flere grunner til at å basere all behandling av personopplysninger på samtykke ikke vil fungere. Hver eneste nordmann har opplysninger om seg selv registrert i hundrevis av register, å avgi samtykke til alle disse behandlingene ville bli en enorm oppgave, som de fleste helst ville være foruten. Myndighetene har også et stort behov for å ha oversikt over de menneskene som oppholder seg i et land, både egne borgere og andre. Det må også behandles store mengder med andre opplysninger, alt fra et adresseregister, oversikter over trygdeutbetalinger til et register over førerkort. Noen av disse behandlingene kan ikke baseres på samtykke. Behovet for full oversikt ville overstyre enkeltpersoners interesse i å samtykke til behandling av personopplysninger. Et eksempel på dette er Personvernemndas avgjørelse i Kredittnett-saken, PVN-2003-1. Her avslås en konsesjonssøknad om opprettelse av et sentralt låneregister, bl.a. ut fra en betraktning om at samtykke ikke er egnet som behandlingsgrunnlag. Et frivillig sentralt låneregister vil ikke tilfredsstille personopplysningslovens krav til bl.a. datakvalitet, se personopplysningsloven § 11 første ledd bokstav d) og e). Andre ganger setter vilkår satt av andre en stopp for å bruke samtykke som behandlingsgrunnlag, se f.eks. PVN-2004-4 Suicidal atferd i Bergensområdet. Her kunne ikke samtykke brukes som behandlingsgrunnlag, da det ville stride mot Helsedirektoratets tillatelse til tilgang til Dødsårsaksregisteret med flere. I noen tilfeller vil også rent praktiske hensyn tale mot å basere behandlinger på samtykke. Å innhente et gyldig samtykke kan fort bli både tungvint og dyrt. Som f.eks. innen forbrukerlovgivningen mener mange at også personvern bør innholde et beskyttende element. Å basere all behandling på samtykke kan være uhensiktsmessig fordi det alltid vil være individer eller grupper som ikke er i stand til å ta de beste eller i det minste gode beslutninger om seg selv. Dette ønsket å beskytte individer

mot seg selv og andre, f.eks. avtaleparter, som betraktes som sterkere er fremtredende innenfor forbrukerlovgivningen.

All behandling av personopplysninger må meldes inn til Datatilsynet, se personopplysningsloven § 31. Behandling av sensitive personopplysninger krever som hovedregel konsesjon, se personopplysningsloven § 33. Når behandlingsansvarlige sender inn melding til Datatilsynet er ikke behandlingsgrunnlaget en del av meldingen, se personopplysningsloven § 32 og Datatilsynets meldeskjema.⁸⁸ Det er dermed ikke mulig å få en oversikt over hvor stor del av behandlingene som baseres på samtykke i forhold til de andre behandlingsgrunnlagene.

5.2 Forholdet mellom lovhjemmel og samtykke

Et av de tre alternative behandlingsgrunnlagene i personopplysningsloven § 8 er "... fastsatt i lov at det er adgang til slik behandling". Dette gjelder både hjemmel som kommer direkte til uttrykk i lov eller at loven inneholder hjemmel for å gi forskrift om en konkret behandling.⁸⁹ Når det foreligger en lovhjemmel forutsettes personverninteressene tilstrekkelig ivaretatt gjennom lovgivningsprosessen. Stortinget vil i sin behandling allerede ha veid personverninteressene opp mot samfunnsinteressene og kommet frem til at behandlingen er nødvendig for å ivareta andre viktige interesser.⁹⁰

At Stortinget har foretatt en slik vurdering er som regel klart i de tilfellene lovhjemmelen hjemler spesielt inngripende behandling. Slike bestemmelser vil som regel være klart definert som inngrep i personvernet og vil være nøye drøftet og vurdert på forhånd. Men i mange tilfeller er en hjemmel for behandling av personopplysninger flettet inn i annen lovgivningen som en forutsetning for å oppfylle et annet formål eller vedtatt uten debatt. I disse og andre tilfeller er det ikke alltid at behandlingen av personopplysninger som

⁸⁸ <http://hetti.datatilsynet.no/melding/>

⁸⁹ Johansen m.fl. 2001, s. 99 siste avsnitt.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 108 andre spalte siste avsnitt.

bestemmelsene hjemler er like gjennomtenkt og vurdert. Dette kan også ses i sammenheng med kravet til hjemmelens klarhet. I Ot.prp. nr. 92 (1998–1999) s. 108 sies det:

"Hjemmelskravet er relativt, slik at det kreves klarere hjemmel jo større personvernmessige konsekvenser behandlingen kan få."⁹¹ Dette åpner for uklare bestemmelser hvis konsekvensene anses for å være relativt små og en vanskelig vurdering i forhold til mulige konsekvenser av samtykket.

Lovhjemmel til behandling av personopplysninger kan fravike den mer generelle personopplysningsloven. Disse hjemlene bør allikevel ikke gjelde den sentrale beskyttelsen som personopplysningsloven gir. På områdene som omfattes av EU-direktivet kan direktivets bestemmelser uansett ikke fravikes.

Forholdet mellom lov og samtykke skaper ikke spesielle problemer. Om lovhjemmelen dekker den aktuelle behandlingen av personopplysningene må vurderes etter vanlig rettslig metode.⁹²

Lovhjemmel kan også benyttes til å begrense mulighetene til å inngå et samtykke. Eksempler på dette i norsk rett er §§ 9-3 og 9-4 i den nye arbeidsmiljøloven som regulerer forholdet mellom arbeidsgivere og arbeidstakere. Et annet eksempel, etter dansk rett, finnes i betalingsmiddeloven § 13.⁹³ Etter denne bestemmelsen kan det ikke samtykkes til at opplysninger om spesifikke kjøp benyttes til andre formål enn gjennomføring av betalingstransaksjonen. Mulighetene for sammenstilling av slike opplysninger, f.eks. med sikte på markedsføringsformål, ble ansett for så inngripende overfor den registrerte at den danske lovgiver valgte å innsnevre bruksområdet for den danske lov om behandling af personopplysninger. Bestemmelsen har ikke noe motstykke i norsk lovgivning.

⁹¹ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), andre spalte, siste avsnitt.

⁹² Ibid. andre spalte, siste avsnitt.

⁹³ Lov nr 414 af 31 maj 2000 om visse betalingsmidler.

5.3 Forholdet mellom nødvendighetsvurderingen og samtykke

Det tredje alternative behandlingsgrunnlaget i personopplysningsloven § 8 er

"... behandlingen er nødvendig for

- a) å oppfylle en avtale med den registrerte, eller for å utføre gjøremål etter den registretes ønske før en slik avtale inngås
- b) at den behandlingsansvarlige skal kunne oppfylle en rettslig forpliktelse,
- c) å vareta den registretes vitale interesser,
- d) å utføre en oppgave av allmenn interesse,
- e) å utøve offentlig myndighet, eller,
- f) at den behandlingsansvarlige eller tredjepersoner som opplysningene utleveres til kan vareta en berettiget interesse, og hensynet til den registrertes personvern ikke overstiger denne interessen."

For alle disse alternativene er det en forutsetning at behandling av personopplysningene er "nødvendig" for å ivareta formålet med minst ett av alternativene i bokstav a) til f). Om behandlingen er "nødvendig" må avgjøres i hvert enkelt tilfelle og i forhold til hver enkel behandling.⁹⁴

Alternativ a) er rettet mot oppfyllelse av avtaler, inkludert eventuelt forarbeid etter den registrertes ønske, før en avtale inngås. Hvor stor betydning denne regelen får i tillegg hovedregelen om samtykke vil variere. De fleste som inngår eller ønsker å inngå en avtale vil være mer enn villige til å samtykke til behandling av de nødvendige personopplysningene, f.eks. i forbindelse med en lånesøknad. For svært mange avtaler er behandling av personopplysninger en forutsetning for i det hele tatt å oppfylle avtalen, noe som skaper problemer i forhold til å basere en behandling på samtykke, se grunnkravet om frivillighet, drøftelsen i avsnitt 4.2.2. I slike tilfeller vil behandling etter alternativ a) kunne komme til anvendelse.

⁹⁴ Ot.prp. nr. 92 (1998–99) s. 108 andre spalte første avsnitt.

Det andre alternativet bokstav b) gjelder de tilfellene der en rettslig forpliktelse skal oppfylles. En rettslig forpliktelse er "... i første rekke plikt som er hjemlet i lov eller forskrift, eller som følger av dom eller forvaltningsvedtak."⁹⁵ Det er den behandlingsansvarliges plikt som skal oppfylles og behandlingen må anses for å være nødvendig.

Bokstav c) gjelder behandling av personopplysninger når dette er nødvendig for å oppfylle den registrertes vitale interesser. Pkt. 31 i fortalet til den norske oversettelsen av direktiv 95/46/EF anser behandling av personopplysninger som lovlig når den beskytter en interesse av vesentlig betydning for den registrertes liv. Den registrertes helse og helbred vil klart omfattes av dette, f.eks. i situasjoner der en ulykke hindrer den registrerte å samtykke til behandling. Hva som regnes som vitale interesser vil måtte tolkes strengt. Liv og helbred er klart omfattet, men det kan tenkes at begrepet kan strekkes litt videre. Mange vil nok se interessen i å beholde tak over hodet som en vital interesse. I utredningen, riktignok i drøftelse knyttet til personopplysningsloven § 9, sies det at interesser dekker alle typer interesser, således f.eks. interessen i fysisk og psykisk helse, og økonomiske interesser.⁹⁶ Personopplysningsloven Kommentirutgave kommer til motsatt konklusjon, her oppfattes begrepet vitale interesser til kun å omfatte liv og helse, se s. 102.

En oppgave av allmenn interesse, se alternativ d), er også vanskelig å definere. Noen områder hvor dette er aktuelt er medisinsk forskning, som ledd i arkivering, historisk eller statistisk virksomhet.⁹⁷

I klagesak PVN-2002-6, Injiserende narkotikamisbruk i Oslo, ønsker Statens institutt for rusmiddelforskning å gjenbruke opplysninger fra en av sine tidligere undersøkelser i et forsøk på å forstå økningen i antall narkotikadødsfall. I motsetning til Datatilsynet kommer

⁹⁵ Ot.prp. nr. 92 (1998–99) s. 109 andre spalte tredje avsnitt.

⁹⁶ NOU 1997: 19 Et bedre personvern, s. 140 første spalte fjerde avsnitt.

⁹⁷ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 109 første spalte siste avsnitt.

Personvernmemndas flertall frem til at behandlingen kan bygge på personopplysningsloven § 8, bokstav d. Flertallet begrunner dette i prosjektets nytteverdi. Dette gjelder spesielt i forhold til gruppen de registrerte tilhører, sprøytemisbrukerne. Som begrunnelse for å ikke bruke samtykke som behandlingsgrunnlag legger de vekt på at det kan føles som en personlig belastning for de registrerte å bli kontaktet på nytt, samtidig som det kan bli vanskelig for den behandlingsansvarlige å komme i kontakt med den registrerte. Mindretallet er ikke enige i denne vurderingen og mener nytteverdien ikke er så stor at samtykke som behandlingsgrunnlag bør fravikes. Datatilsynet la særlig vekt på opplysningenes sensitive karakter i sin vurdering.

Forholdet mellom samtykke og nødvendighetsvurderingen kommer også opp i klagesak PVN-2004-1 STAMI. Også her er den sentrale vurderingen av om behandlingsgrunnlaget skal være samtykke eller nødvendig for å utføre en oppgave av allmenn interesse, se personopplysningsloven § 8 bokstav d. Datatilsynet ønsker også i denne saken å bruke samtykke som behandlingsgrunnlag. Personvernmemnda støtter Datatilsynets syn på at samtykke er hovedregel, men legger vekt på at denne hovedregelen kan fravikes til fordel for en av nødvendighetsbegrunnelsene i personopplysningsloven § 8, bokstav a) til f). De konkrete argumentene for å velge nødvendighetsbegrunnelsen og hvor tungtveiende de er må vurderes i den enkelte sak. Nemnda sier videre at det må foreligge en konkret begrunnelse for å avvike fra samtykket, denne begrunnelsen

"... kan ... ikke bare være en ren hensiktsmessighetsbetraktning, f.eks. å unngå kostnader, spare tid eller lignende – selv om slike begrunnelser selvsagt også må vurderes konkret i forhold til den enkelte sak."

Det kan f.eks. tenkes situasjoner hvor tidsmomentet spiller en så stor rolle at det kan begrunne et avvik fra hovedregelen. I denne saken legger Personvernmemnda vekt på at begrunnelsen først og fremst baserer seg på et metodisk argument, undersøkelsens verdi vil bli vesentlig forringet hvis noen unnlater å samtykke til prosjektet. I tillegg legger de vekt

på betydningen av prosjektets formål, i dette tilfellet vil prosjektet også støtte andre interesser for de registrerte.

I klagesak PVN-2004-4, Suicidal atferd i Bergensområdet, kan samtykke ikke benyttes som samtykkegrunnlag da dette ville stride mot vilkår i tillatelse fra Helsedirektoratet.

Personvernemnda bemerker videre at i samtykke ikke bør brukes som behandlingsgrunnlag ut fra hensyn til de registrerte. På denne bakgrunn brukes personopplysningsloven § 8 bokstav d som alternativt behandlingsgrunnlag.

Personvernemnda legger stor vekt på at prosjektet utfører en viktig samfunnsmessig oppgave ved å yte bistand til en gruppe som trenger det.

I sak PVN-2005-8, Kreftrisiko blant ansatte i mineralullindustrien og aluminiumsindustrien, videreføres argumentasjonen fra PVN-2004-1 STAMI.

Personvernemnda legger avgjørende vekt på at undersøkelsen vil bli betydelig svekket hvis det er frafall blant deltakerne, samtidig som undersøkelsen vil komme dem selv til gode.

Alternativ e) som tillater behandling som er nødvendig for å utøve offentlig myndighet. Dette gjelder også behandlinger som utføres av andre på vegne av offentlig myndighet.⁹⁸

Det siste alternativet, og det mest skjønnspregende, for behandling av personopplysninger forutsetter en avveining mellom en berettiget interesse og hensynet til den registrertes personvern. Personverninteressen må ikke overstige interessen i at opplysningene behandles. Det er den behandlingsansvarlige selv som skal foreta denne vurderingen. At denne vurderingen legges til den behandlingsansvarlige kan føre til at behandlingene konsekvent oppfattes som nødvendige, uten en reell avveining mellom interessene fordi den behandlingsansvarlige legger for stor vekt på egne interesser. Datatilsynet bør dermed

⁹⁸ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 109 andre spalte første avsnitt.

også være ekstra påpasselige med å fylle sin veiledningsplikt etter personopplysningsloven § 42 tredje ledd nr. 6.

I klagesak PVN-2004-3 ønsket Posten å leie ut adresselister fra sitt sentrale register. Posten ønsket ikke å bruke samtykke som behandlingsgrunnlag og personopplysningsloven § 8 bokstav f ble lagt fram som et alternativt behandlingsgrunnlag. Postens interesse i å tilby adresselistene var en rent kommersiell, men for så vidt berettiget interesse. Spørsmålet blir dermed om de registrertes personvernsinteresser oversteg Postens interesse. Posten har en særstilling i forhold til adresseregister da det i praksis ikke er frivillig eller mulig å unngå registrering i Postens register. For de registrerte vil det kunne føles upåregnelig og krenkende at personopplysninger de ikke kan nekte å gi fra seg, brukes til å sende reklame til dem selv. Selv en opprettelse av et eget reservasjonsregister vil ikke bedre dette. Personvernemndas konklusjon ble dermed at de registrertes personverninteresser veier tyngre enn Posten interesser i denne saken.

Telenor Mobil klaget i PVN-2004-7 til Personvernemnda over Datatilsynets vedtak om sletting av personopplysninger knyttet til tidligere kunder. Telenor Mobil anfører at det er lite praktisk å basere behandlingen på samtykke og ønsker å bruke personopplysningsloven § 8 bokstav f) som behandlingsgrunnlag for fortsatt lagring av kundeopplysningene. Personvernemnda legger avgjørende vekt på å lette tidligere kunders eventuelle retur til Telenor Mobil, samt at opplysningene kun skal benyttes til dette formål og ikke er av sensitiv karakter. Personvernemnda betrakter Telenor Mobil fortsatte lagring av personopplysninger som en service til kundene og ikke en utpreget kommersiell interesse. At Personvernemnda tillater denne behandlingen etter § 8 bokstav f) er noe spesielt, da det etter min mening ikke forligger noen tunge momenter mot bruk av samtykke som behandlingsgrunnlag. Telenor Mobil baserer sin motvilje kun på en rent praktisk begrunnelse.

Saksforholdet i sak PVN-2005-10, Subaru Norge, gjelder utlevering av kundeopplysninger. Subaru Norge har levert ut kundeopplysninger de har mottatt av forhandleren som solgte

bilen til andre forhandlere uten å innhente samtykke fra den registrerte. Den nye forhandleren har ikke et forhold til kunden. I praksis overfører dermed Subaru Norge personopplysninger til en tredjepart. Dette utløser en opplysningsplikt for Subaru Norge overfor den registrerte, se personopplysningsloven § 20 første ledd. I tillegg må tredjeparten ha et selvstendig behandlingsgrunnlag for behandlingen av personopplysningene. Tredjeparten, den nye forhandleren, påberoper seg en berettiget interesse i kundeinformasjon og markedsføring, dvs. i praksis en form for adressemekling. Personvernemnda godtar personopplysningsloven § 8 bokstav f) som behandlingsgrunnlag, men kun i forhold til kontaktopplysninger og at det rent faktisk foreligger et kundeforhold. Andre opplysninger kan ikke behandles, da de mangler gyldig behandlingsgrunnlag. Personvernemnda tar ikke konkret opp avveiningen mellom berettiget interesse og personvernet. Selv om den berettigete interesse i denne saken er en klar kommersiell interesse, som forarbeidene sier skal tillegges liten vekt i forhold til personverninteressene, har Personvernemnda tydeligvis lagt til grunn at i denne saken overstiger den berettigede interessen personverninteressen.⁹⁹ I forhold til PVN-2004-3, Posten Norge AS, er det klart at avveiningen i denne saken stiller seg annerledes. I forhold til Postens adresseregister er det tilnærmet umulig å unngå registrering, noe som ikke er tilfelle i denne saken.

Når det gjelder spørsmålet om når behandlingen kan baseres på nødvendighetsvurderingen etter personopplysningsloven § 8, i stedet for samtykke, skiller det seg ut noen momenter Personvernemnda generelt legger vekt på. At behandlingen har stor samfunnsmessig nytteverdi er et tungt moment i retning av å tillate behandlingen, spesielt hvis behandlingen kommer de registrerte til gode. Et annet moment som taler til fordel for behandling er det metodiske argument. Hvis f.eks. et prosjekts forskningsresultater vil bli betydelig forringet ved at deler av målgruppen ikke deltar, kan det være aktuelt å basere undersøkelsen på et annet behandlingsgrunnlag enn samtykke. I de fleste tilfeller vil den registrerte allikevel ha mulighet til å nekte å delta i prosjektet. Erfaring tilsier at andelen som nekter å delta er

⁹⁹ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 109 andre spalte andre avsnitt.

langt mindre enn andelen som ikke samtykker til behandlingen. Momenter som taler mot at behandlingen baseres på nødvendighetsbegrunnelse er hensynet til de registrerte, i noen tilfeller kan det være svært belastende for de registrerte å bli kontaktet, se f.eks.

PVN-2004-4 Suicidal atferd i Bergensområdet. Dette hensynet sammenfaller også i noen tilfeller med hensynet til opplysningenes karakter. Jo mer sensitive opplysningene er, jo større vern bør den registrerte ha. Rent praktiske og hensiktsmessige momenter tillegges vanligvis liten vekt. At man sparer tid eller penger er ikke et argument for å basere behandlingen på et annet grunnlag enn samtykke.

5.4 Særlig om behandling av sensitive personopplysninger

Direktiv 95/46/EF stiller i artikkel 8 opp noen typer personopplysninger som kun skal tillates behandlet i særlige tilfeller. Disse typene av personopplysninger har i personopplysningsloven fått en egen definisjon i § 2 nr. 8, som gir en oversikt over de såkalte sensitive personopplysningene. De sensitive personopplysningene er opplysninger som antas å være særskilt beskyttelsesverdige, f.eks. opplysninger om rasemessig bakgrunn, politisk oppfatning og helseforhold. Se også avsnitt 3.1.2.1 ovenfor. Behandlingsansvarlig må dermed ha et særskilt behov for å behandle de sensitive personopplysningene.

For å behandle sensitive personopplysninger må først og fremst et av behandlingsgrunnlagene i personopplysningsloven § 8 være oppfylt. I tillegg må et av tilleggskravene i personopplysningsloven § 9 være oppfylt.

Det første alternativet er at behandlingen kan skje på grunnlag av samtykke, se personopplysningsloven § 9 første ledd bokstav a. I et samtykke til behandlingen av sensitive personopplysninger må samtykket klart og tydelig vise at det omfatter sensitive opplysninger. Det kan allikevel ikke samtykkes til behandling etter denne bestemmelsen hvis det er bestemt i lovgivning at samtykke ikke er tilstrekkelig, se direktiv 95/46/EF art. 8 nr. 2 a).

Når det gjelder behandling med grunnlag i lovhjemmel, se § 9 første ledd bokstav b, forutsettes det på samme måte som for samtykke etter § 8, en klarhet i behandlingsgrunnlaget. "Jo mer inngripende behandlingen er for den enkelte, jo strengere krav må settes til klar lovforankring."¹⁰⁰ Behandling av sensitive opplysninger er ofte svært inngripende og lovhjemmelen må være tilsvarende klar.

Det neste alternativet omhandler beskyttelse av en persons vitale interesser, men kun i de tilfellene den registrerte ikke er i stand til å samtykke, se første ledd bokstav c). Bruken av begrepet vitale interesser er den samme som i § 8 bokstav c, se drøftelse ovenfor i avsnitt 5.3. Etter forarbeidene kan denne bestemmelsen ikke benyttes hvis det finnes noen tilgjengelig som kan samtykke til behandlingen av personopplysningene.¹⁰¹ Ut fra bestemmelsen er det klart at det ikke trenger å være den registrertes vitale interesser som er i fare, jf. bruk av "en", et eksempel på en slik situasjon kan være i forbindelse med organdonasjon.¹⁰²

Etter § 9 første ledd bokstav d) kan også opplysninger som den registrerte selv har gjort kjent behandles. Disse personopplysningene må være gjort kjent frivillig. I situasjoner der den registrerte selv gjør kjent personopplysninger er det naturlig å regne med at den registrerte har godtatt behandling av opplysningene. Som i samtykkesituasjoner er det er den registrerte selv som har avgjort om personopplysningene skal behandles. Det forutsettes også en viss aktivitet fra den registrerte.¹⁰³

Bokstav e) gir adgang til å behandle nødvendige sensitive opplysninger i forbindelse med et rettskrav. Bokstav f) gjelder i forbindelse med arbeidsrettslige plikter eller rettigheter, et godt eksempel, som i stor grad et spesielt for Norge, er arbeidsgivers behandling opplysninger om fagforeningsmedlemskap i forbindelse med innkreving av

¹⁰⁰ NOU 1997: 19 Et bedre personvern, s. 139 andre spalte siste avsnitt.

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 110 første spalte femte avsnitt.

¹⁰² Johansen m.fl. (2001), s. 108 første avsnitt.

¹⁰³ Ot.prp. nr. 92 (1998–1999), s. 110 andre spalte første avsnitt.

medlemskontingenten. Bokstav g) gjelder for behandling av personopplysninger knyttet til helse, hvis personopplysningene behandles av helsepersonell med taushetsplikt.

Bestemmelsen i personopplysningsloven § 9 første ledd bokstav h) forutsetter at behandling av personopplysninger er nødvendig for historiske, statistiske eller vitenskaplige formål. I tillegg må det foretas en interessevurdering mellom samfunnets interesse i at behandlingen foretas og ulempene behandlingene påfører den enkelte. Samfunnets interesse skal klart overstige ulempene. Se f.eks. vurderingen i STAMI-saken (PVN-2004-1) avsnitt 6.3 i klagevedtaket.

I personopplysningsloven § 9 annet og tredje ledd finnes det i tillegg to alternative muligheter for behandling av sensitive personopplysninger.

Etter annet ledd kan ideelle sammenslutninger og stiftelser i noen tilfeller behandle sensitive personopplysninger. En forutsetning for en slik behandling er at den registrerte selv er i regelmessig kontakt med organisasjonen og opplysningene samles inn gjennom denne frivillige kontakten. Denne typen av behandling grenser dermed opp mot samtykke. Opplysningene som er samlet inn kan heller ikke utleveres uten samtykke fra den registrerte.

Tredje ledd gir Datatilsynet mulighet til tillate behandling hvis "... viktige samfunnsinteresser tilsier det og det settes i verk tiltak for å sikre den registrertes interesser." Denne bestemmelsen fungerer som en sikkerhetsventil og det skal relativt mye til for at behandlinger omfattes.

5.5 Oppsummering om forholdet mellom de ulike behandlingsgrunnlagene

De tre behandlingsgrunnlagene er ikke likestilte. Samtykke skal være hovedregelen blant behandlingsgrunnlagene. I de tilfellene der det foreligger en lovhjemmel vil de fleste allikevel oppfatte det som unaturlig å basere behandlingen på et av de andre behandlingsgrunnlagene. Men i forholdet mellom nødvendighet og samtykke bør

behandlingsansvarlige forsøke å basere behandlingen på samtykke før man vender seg til en av nødvendighetsvurderingene.

Det er som sagt ikke mulig å få en oversikt over hvor mange behandlinger som faktisk baseres på de ulike behandlingsgrunnlagene, men det har vært en tendens til at behandlingsansvarlige ikke bruker samtykke som behandlingsgrunnlag.¹⁰⁴ Dette kan skyldes at behandlingsansvarlige føler at det vil være for kostnadskrevende eller for vanskelig å gjennomføre. Noen vil også føle at det vil være et mer usikkert behandlingsgrunnlag. Samtykket vil være frivillig å inngå og kan fritt trekkes tilbake. Spesielt offentlige organer vil føle at det er enklere å basere behandlingen på lovhjemmel (evt. forskriftshjemmel) enn samtykke.

Å basere behandlingen på en nødvendighetsvurdering er enkelt for den behandlingsansvarlige. Det er opp til den behandlingsansvarlige selv å vurdere om behandlingen er nødvendig, og det er ikke like krevende som å sørge for at kravene til et gyldig samtykke er oppfylt.

I praksis er samtykke som behandlingsgrunnlag i sin reneste form mest aktuelt innenfor forskning. Å sørge for at samtykket er informert vil vanligvis enkelt kunne oppfylles, da det sjelden er mangel på informasjon i forbindelse med forsøk. Et problem som kan oppstå i sjeldne tilfeller er i forbindelse med de forskningsprosjektene hvor for mye informasjon om forskningsprosjektet kan føre til at resultatene påvirkes. Dette kan f.eks. være særlig aktuelt innfor psykologien der det ofte er viktig for resultatet at forsøkspersonen ikke er klar over hva prosjektet egentlig går ut på. Det vil også være klart frivillig å samtykke til deltakelse i forskningsprosjekt. Man vil ikke få de samme problemene i forhold til frivillighet som ofte oppstår i andre situasjoner, f.eks. i forbindelse med en lånesøknad eller forsikringsavtale. Personvernemnda har også pekt på at forskning på mange måter står i

¹⁰⁴ Det finnes ingen tall som bekrefter dette, men det er det inntrykket jeg har dannet meg gjennom arbeidet med denne oppgaven. Dette inntrykket ble også bekreftet i uformelle samtaler med ansatte ved Datatilsynet.

en særstilling i forhold til personopplysningsloven, f.eks. i forhold til det opprinnelige formålet etter personopplysningsloven § 11 annet ledd.¹⁰⁵

¹⁰⁵ STAMI-saken PVN-2004-1.

6 Sluttord

Personvern generelt og samtykke spesielt balanserer mellom flere motstridende hensyn. Beskyttelse av individet, både mot påvirkning fra offentlige og private interesser og mot egne mindre heldige avgjørelser, står ofte i motsetning til ønsket om et effektivt samfunn og individets selvbestemmelsesrett. Ytringsfriheten, konfidensialitet og taushetsplikt stiller også krav til behandlingen av personopplysninger.

Hvorvidt behandlinger faktisk baseres på samtykke vil også variere. Som nevnt tidligere er det mye som tyder på at samtykke ikke brukes så ofte som personopplysningsloven legger opp til. Det blir en svakhet i systemet for behandling av personopplysninger når personopplysningsloven, helseregisterloven og Datatilsynet m.fl. legger opp til at samtykke skal være hovedregelen blant behandlingsgrunnlagene, mens det i praksis er lovhjemmel eller nødvendighetsvurdering som benyttes. Dette fører dermed til manglende samsvar mellom teori og praksis som kan skape problemer hvis lovgiver går ut fra at samtykket er hovedreglen, mens de behandlingsansvarlige gjør alt for å unngå å bruke samtykke.

Samtykket setter individet i sentrum. Dette gir oss muligheten til selv å velge hvor mye av våre egne opplysninger vi ønsker å la andre behandle. Noen mennesker er mer åpne enn andre og bruk av samtykke gir alle anledning til å tilpasse behandlingene til sitt nivå. Men dette kan også føre til at personopplysningene betraktes som en salgsvare og selges til høystbydende.

En annen vurdering er om behandling av personopplysninger i det hele tatt bør baseres på samtykke. Samfunnet blir stadig mer komplisert, spesielt med tanke på den teknologiske utviklingen og globaliseringen. Har vanlige individer i det hele tatt forutsetningene for å forutse alle konsekvensene av samtykket? En annen side av dette er at latskap eller manglende forståelse vil ofte føre til at man avgir samtykket uten å sette seg inn i

informasjon man har fått. Kravene til samtykket er gitt for å sikre at den registrerte skal vite hva han eller hun samtykker i og at man virkelig har hatt til hensikt å avgi et samtykke. I de tilfellene den registrerte selv velger bort muligheten til å sette seg inn i de mulige konsekvensene av samtykket gir, kan det være mindre grunn til å beskytte den registrerte. Men dette bør ikke gjelde i de tilfellene den registrerte ikke evner å sette seg inn i informasjonen. Hvor mye tid og krefter som med rimelighet kan forventes av den registrerte vil også variere. Her må det foretas en vurdering i det enkelte tilfelle. Hvor sterkt ønsker vi å beskytte enkeltindivider er en vurdering som lovgiver må ta.

Spesielt i dansk teori har det vært uttrykt en viss motvilje mot å kun basere behandling av personopplysninger på samtykke. Det fremheves at det er urimelig å forvente at en registrert vil overskue konsekvensene av et samtykke, og bruk av samtykke dermed vil stride mot et av lovens hovedmål, nemlig beskyttelse av individet. Behandlingen er allikevel ikke helt overlatt til registrertes samtykke. De vanlige kravene til saklig formål og god databehandlingskikk må også være oppfylt, noe som setter noen grenser for den behandlingsansvarlige.

Ved å åpne for muligheten til å basere behandlinger på samtykke har lovgiver (både i Norge og EU) gitt et signal om at enkeltindivider til en viss grad bør være i stand til å ivareta sine egne interesser. I de tilfellene hvor dette ikke er et naturlig utgangspunkt, begrenser lovgiver i de fleste tilfeller selv muligheten til å basere behandlingen på samtykke, f.eks. i forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker.

Bruken av samtykket må også ses i sammenheng med de andre behandlingsgrunnlagene. De tre ulike behandlingsgrunnlagene, samtykke, lovhjemmel eller nødvendighetsvurderingen, gir behandlingsansvarlige mulighet til å basere behandlingen på det mest hensiktsmessige behandlingsgrunnlaget. Hvis samtykke hadde vært eneste mulighet, kunne enkeltindivider stoppet viktige eller nødvendige behandlinger fra å bli gjennomført. De tre alternative behandlingsgrunnlagene hindrer dette problemet fra å oppstå. Men samtidig åpner det også for at behandlingsansvarlige søker å unngå lovens

hovedregel, samtykke, ut fra rent praktiske og økonomiske grunner. Økonomiske og tidsmessige besparelser er som hovedregel ikke nok til å fravike samtykke som behandlingsgrunnlag. Disse grunnlagene veier i mange tilfeller tungt for den behandlingsansvarlige. Når frykten for tilbakekall og muligheten for at flere fremtidige registrerte ikke samtykker også tas med i betraktningen, vil mange behandlingsansvarlige gjerne unngå samtykke som behandlingsgrunnlag.

Et annet problem i forholdet mellom behandlingsgrunnlagene er det ikke kommer direkte til uttrykk i loven at samtykket er hovedregelen. På den andre siden er det vel langt fra de fleste behandlingsansvarlige som aktivt leser lovteksten. De fleste forholder seg til andre kilder, som f.eks. Datatilsynets veiledninger, men også der kommer det klart frem at samtykke er hovedregelen.

Det er mange interessante vurderinger og problemer knyttet til selve samtykket og forholdet mellom samtykke og til de andre behandlingsgrunnlagene. I avveiningen mellom de ulike momentene er det viktig å huske på lovens formål: beskyttelse av individet og en rimelig behandling av personopplysninger som er nødvendig for et velfungerende samfunn.

7 Henvisninger

7.1 Offentlige dokumenter

NOU 1997: 19 *Et bedre personvern – forslag til lov om behandling av personopplysninger.*

NOU 2000: 23 *Forsikringsselskapers innhenting, bruk og lagring av helseopplysninger.*

NOU 2001: 4 *Helseopplysninger i arbeidslivet Om innhenting, bruk og oppbevaring av helseopplysninger i arbeidslivet.*

NOU 2005: 1 *God forskning – bedre helse Lov om medisinsk og helsefaglig forskning, som involverer mennesker, humant biologisk materiale og helseopplysninger (helseforskningsloven).*

Ot.prp. nr. 92 (1998–1999) *Om lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven).*

Ot.prp. nr. 49 (2004–2005) *Om lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven).*

7.2 Litteratur

Beauchamp, Tom L. og James F. Childress (2001): *Principles of biomedical ethics.* Oxford : Oxford University Press 5. utgave.

Blume, Peter (2000): *Samtykke i databeskyttelsesretten.* I Ugeskrift for Retsvæsen, nr. 7, s. 77–82.

Blume, Peter (2002): *Protection of informational privacy.* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Johansen, Michal Wiik, Knut-Brede Kaspersen og Åste Marie Bergsend Skullerud (2001): *Personopplysningsloven Kommentarutgave.* Oslo: Universitetsforlaget.

Nielsen, Kristian Korfits og Henrik Waaben (2001): *Lov om behandling af personopplysninger: med kommentarer.* København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Schartum, Dag Wiese og Lee A. Bygrave (2004): *Personvern i informasjonssamfunnet En innføring i vern av personopplysninger*. Bergen: Fagbokforlaget.

Öman, Sören og Hans-Olof Lindblom (2001): *Personuppgiftlagen En kommentar*.

Stockholm: Norstedts Juridik 2. utgave.

Woxholth, Geir (2003): *Avtalerett*. Oslo: Gyldendal akademisk.

7.3 Elektronisk

Norsk Lovkommentar Studentutgave (2006). Oslo: Gyldendal akademisk.

7.4 Internett (siste lesedato – alle sider 31. mars 2006)

Bokmålsordboka og Nynorskordboka: <http://www.dokpro.uio.no/ordboksoek.html>

Brønnøysundregistrene, Reservasjonsregisteret: <http://w2.brreg.no/reservasjon/>

Datatilsynet, Barn og unges personopplysninger: Retningslinjer for innhenting og bruk:

http://www.datatilsynet.no/templates/article____892.aspx (Fire _ i linken.)

Datatilsynet, Bilder på internett: http://www.datatilsynet.no/templates/article____881.aspx

(Fire _ i linken.)

Datatilsynet, Meldeskjema: <http://hetti.datatilsynet.no/melding/>

Datatilsynet, Når kan jeg behandle personopplysninger:

<http://www.datatilsynet.no/upload/Dokumenter/Temaartikler/plikter/1.htm>

Datatilsynet, Samtykke til behandling av personopplysninger:

http://www.datatilsynet.no/templates/article____876.aspx (Fire _ i linken.)

EUR-Lex: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/da/index.htm>

Forbrukerombudet, Forbrukerinformasjon:

<http://www.forbrukerombudet.no/index.gan?id=917>

Personvernundersøkelsen, utført på vegne av Moderniseringsdepartementet, Datatilsynet og

Transportøkonomisk institutt:

http://odin.dep.no/filarkiv/249899/Persnovernundersokelsen_faktaark.pdf

7.5 Lover, traktater med mer

7.5.1 Norge

Avtaleloven. Lov 31. mai 1918 nr. 4 om Lov om avslutning av avtaler, om fuldmagt og om ugyldige viljeserklæringer.

Vergemålsloven. Lov 22. april 1927 nr. 3 om vergemål for umyndige.

Åndsverkloven. Lov 12. mai 1961 nr. 2 om opphavsrett til åndsverk m.v.

Forvaltningsloven. Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker.

Skadeserstatningsloven. Lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning.

Folkeregisterloven. Lov 16. januar 1970 nr. 1 om folkeregistrering.

Strafferegisterloven. Lov 11. juni 1971 nr. 52 om strafferegistrering.

Personregisterloven. Lov 9. juni 1978 nr. 48 om personregister m.m.

Barnelova. Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre.

Straffeprosessloven. Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker.

Sosialtjenesteloven. Lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester mv.

Barnevernstjenesteloven. Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

EØS-loven. Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) mv.

Pasientrettighetsloven. Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter.

Personopplysningsloven. Lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger.

Helseregisterloven. Lov 18. mai 2001 nr. 24 om helseregistre og behandling av helseopplysninger.

Arbeidsmiljøloven. Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven).

7.5.2 Sverige

Personuppgiftslag (1998:204).

7.5.3 Danmark

Lov nr 414 af 31 maj 2000 om visse betalingsmidler.

Lov nr. 429 af 31 maj 2000 om behandling af personoplysninger.

7.5.4 Internasjonale

Verdenserklæringen om menneskerettigheter 1948.

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen 1950 (EMK).

FN-konvensjonen 1966 om sivile og politiske rettigheter.

Convention on the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data 1981.

7.5.5 EU

Direktiv 95/46/EF om beskyttelse av fysiske personer i forbindelse med behandling av personopplysninger og om fri utveksling av slike opplysninger. I norsk oversettelse på:
<http://www.odin.dep.no/ud/norsk/publ/stprp/032005-034007/index-ved002-b-n-a.html>.

7.6 Dommer og klagevedtak

7.6.1 EU

C-101/01 Lindqvist

C-465/00, C-138/01 og C-139/01 Rechnungshof

7.6.2 Norge

Rt. 2003 s. 219

Oslo Byrett, 10. mai 1990, sak 1067/89-33.

PVN-2002-6 SIRUS (Injiserende narkotikamisbruk i Oslo)

PVN-2003-1 Kreditnett AS

PVN-2004-1 STAMI

PVN-2004-2 Helse- og stressreaksjoner hos oljearbeidere i Nordsjøen

PVN-2004-3 Posten Norge AS

PVN-2004-4 Suicidal atferd i Bergensområdet

PVN-2004-7 Telenor Mobil

PVN-2004-8 Finansnæringens Hovedorganisasjon

PVN-2005-8 Kreftregisteret (Kreftrisiko blant ansatte i mineralullindustri/
aluminiumsindustrien.)

PVN-2005-10 Subaru Norge